

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
IN PROSVETO

LETNIK XXXV.

ŠTEV. 8.

AVGUST 1915

Vsebina avgustovega zvezka:

1. Anton Gaspari: <i>Njim. — Ranjenec</i>	337
2. Fran Albrecht: <i>Pričakovanje</i>	338
3. Josip Kostanjevec: <i>Na solnčnih tleh.</i> (Dalje prihodnjič.)	339
4. Vseuč. prof. dr. Boris Zarnik: <i>O bojih v živalstvu</i>	349
5. Zvonimir Kosem: <i>Za vozom</i>	357
6. Golčajska: <i>Prijatelj</i>	360
7. N.F. Preobraženskij: <i>Razvoj umevanja in perijodizacije ruske zgodovine.</i> (Konec.)	362
8. Fran Albrecht: <i>Vizija</i>	273
9. Milan Pugelj: <i>Večer</i>	374
10. Anton Gaspari: <i>Da čujem zvonove</i>	399
11. Književna poročila	380
Kapistran: <i>Carniola. Izvestje Muzejskega društva za Kranjsko.</i> —	
Dr. Fr. I.: <i>R. F. Magjer, Crveni križ i drugi zapisci sa sela uoči rata.</i> — Dr. Fran Ilešič: <i>Pero Dupor, Sa južnog i sjevernog ratišta.</i>	
— Niko Voznik: <i>Alfred Jensen, Kotljarevskij's Travestierte Aeneide.</i>	
12. Nekrologa	383
† Prof. dr. Ivan Merhar. — J. R. Glaser: † Dragotin Marčinko.	

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h, četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj in odgovorni urednik: Valentin Kopitar.

Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflova ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Anton Gaspari:

Njim.

Še tekmujete pri čašah kave? . . .

Z belimi krogļami, z vitkimi keji
v kavarni igrate „po polju zelenem“
boj dolgočasja in udov otrplih. —
Če je izguba, kaj bi porajtal!
„Še eno črno“ — v njej vse utone,
smeh se razlije po tolstem obrazu . . .

Tu pa je igra življenja in smrti:
po polju zelenem s šrapneli igramo,
s keji železnimi, z jeklom pekočim. —
Če se udarec posreči, ni smeha,
tam glasno vpitje, tu je ječanje,
ni čaše vode, da bi potopil
v njej to izgubo —
grozna boleost je v izmučenih udih . . .

To vam je igra visoka — hazard! . . .
Pridite sem in poskusite malo —
plačali bomo vam mi ta biljard!

Ranjenec.

Solnce vstaja . . . Krvavi nebo z mogočno rano,
od obzorja do obzorja gredo misli svete:
Zdaj umreti bilo bi prerano . . .

Kar je misli, vse so v jutru razodete:
 da spet vidim domovino našo,
 naša polja, cerkve bele vrhu hribov,
 naše gozde, brda vsa prisojna,
 te dobrave z žametom nastlane,
 rože, ki ravan jih nima bojna . . .
 Da spet vidim njeno svetlo čelo,
 mehke roke in oči sanjave,
 da naslonim glavo trudno svojo
 tja na lice njeno mlado,
 če od tuge ni že ovenelo . . .

Solnce vstaja . . . Krvavi nebo z mogočno rano,
 od obzorja do obzorja gredo misli svete:
 Zdaj umreti bilo bi prerano . . .

Fran Albrecht:

Pričakovanje.

Pod mano vas in solnce nad vasjo
 in v solncu ptički žalostno pojo.

Oj pesem tožno dalekih daljav
 pojo nad streho sleherni v pozdrav.

— Kje, hiša, tvoj je gospodar,
 kaj ni mu domačije mar?

In kje je, mamica, tvoj sin,
 je šel na vojsko — v smrt, v pogin?

Kje, deklica, je ženin tvoj,
 da pojde pred altar s teboj? —

Glej, cerkev, hiša, polje, log:
 vse čaka kot odprtih rok . . .

Josip Kostanjevec:

Na solnčnih tleh.

Povest.

(Dalje.)

VIII.

Podlipnik je hotel zaviti na magistratni trg, ko je na voglu trčil ob mladega človeka. Oba sta se ustavila in si za hipec zrla v obraz.

„Porenta! Ali si res ti?“

„Jaz v lastni osebi. In ti? Podlipnik, gotovo!“

Podala sta si roke.

„Kaj počneš v Trstu, prijatelj?“ je vprašal Podlipnik.

„Jaz? Oj, že par let sem tukaj pri pošti uradnik. In ti?“

Podlipnik mu je nakratko razložil svoje razmere.

„Pa dobro, dobro,“ je hitel Porenta. „Ali imaš kaj časa? Lahko greva nekoliko skupaj, popoldne sem prost.“

„Danes ne, sicer pa vedno lahko razpolagaš z menoj.“

„Pa dobro, dobro. Stanujem v ulici Sanita št. 4, drugo nadstropje. Veselilo me bode, ako me obiščeš. Predstavim te svoji ženi. Videl boš moje rodbinsko življenje. Srečno, imenitno naravnost! Srečo sem imel, srečo. Kaj pa ti, si še samec? Gotovo, gotovo. Čemu bi se še ženil in na kaj, ko si še tako odvisen.“

„Čestitam ti, da si imel srečo v življenju,“ je prekinil Podlipnik njegovo gostobesednost. „Toda tvoja gospa soproga je gotovo Slovenka, kajne?“

Porenta je osupnil nad tem vprašanjem, toda zbral se je hitro.

„Slovenka? Seveda, seveda. To se pravi, slovensko zna prav dobro, prav dobro.“

„Torej tudi čuti slovensko?“

„Seveda, seveda, gotovo. To se pravi, o tem se pri nas ne razgovarjamo. Čemu bi se, ko ni potrebno.“

Porenta se je smejal in smejale so se njegove plave oči. A hipoma se je spomnil, da se mu nekam mudi.

„Ali oprosti za sedaj, prijatelj. Čaka me v kavarni uradni tovariš. Torej obišči me kmalu!“

Naglo mu je podal roko in hitel dalje . . .

Podlipnik je krenil pred magistrat. Oddaleč je že zagledal visoko postavo Štrkovo, stoječo vprav na sredi trga. Pri njem sta bila še dva druga moža, očitno delavca. Ko je pristopil Podlipnik, je spoznal v obeh težaka iz Burlattijevih skladišč.

Podal je vsem trem roke.

„To sta moja tovariša, Kemperle in Štoka,“ je predstavil Štrk. „Povabil sem ju, kakor sem vam povedal že dopoldne, da se malo porazvedrimo pri meni. Dva druga, Bajc in Grča, sta gotovo že gori. Ako vam je torej drago, gospod Podlipnik, pa nastopimo pot proti mojemu stanovanju.“

Tako so se odpravili dalje.

Skozi magistratni prehod so prišli v staro mesto, v labirint ozkih ulic in zagat. Visoke, temne hiše, s strehami se nagibajoč skoro ena na drugo, z ačrnela, izprana in oguljena okna, nizki, nesnažni vhodi. Odrasel človek bi semtertja lahko stopil s praga na nasprotni prag z enim samim korakom, bi skočil iz okna na okno nasprotne hiše brez vsake nevarnosti. Vse stisnjeno, vse drugo vrhu drugega, nikjer prave svetlobe, nikjer oživljajočega zraka. Iz vseh kotov vonj po plesnivosti in gnilobi, po starosti in smrti, vmes vonj po tisočletni jetnišnici. Iz teh zidov ni rešitve, ni izhoda. Kogar so pogoltnili, ga ne izpuste več, obsojen je za večno. Tu životari nevredno življenje, tu se plodi brezmiselno, dela brezzavedno in umira v zapuščenosti in gnilobi. Kakor v zasmeh gleda na vse to iz silne višočine krpa modrega in globokega neba, lepa in nedosegljiva.

Kolikor dalje so šli, toliko tesneje je postajalo Podlipniku. Dasi je že toliko časa v Trstu, vendar še ni bil prestopil tega dela mesta. Instinktivno se ga je ogibal, kakor bi slutil zase nevarnost. In sedaj ga je stresal mraz ob vsakem koraku, se ga je polaščala vedno večja razburjenost in nerazumljiva zlovoljnost. Iz nizkih krčem se je razlegalo vpitje, prepevanje iz ohripelih moških in ženskih grl, po umazanem tlaku so se valjale kopice bosih, napol nagih in zamazanih otrok, vpijočih, preklinjajočih in pretepajočih se. Pred pragi posameznih hiš so postajale čudno opravljene ženske z visokimi značilnimi frizurami, z velikimi uhani, napol gosposke napol beruške, mežikajoče, polglasno vabeče, topo, gnusno se nasmihaajoče. Zadevale so se s komolci ob mimoidoče moške, zastavljale jim pot. Semtertja je izginil s to ali ono za pragom nedorasel mladenič, bled in izmozgan, semtertja vpognjen dedec tresočih kolen in povešenih lic, ki ga je že izdavnja zapustila mladost in zadnja moč, a ne še brezplodna domišljija in prirojena poltnost. Vselej, kadar

so se odprla in zaprla vrata za takšnim parom, je bruhnil na ulico curek vonja po neprezračenih prostorih, po preležanih, z mnogoletno nespoštljivostjo človeškega telesa nasičenih tapetah, divanih in posteljnini.

Resno so stopali naši znanci dalje. Pospešili so korake, da se izmotajo iz teh zatohlih ovinkov.

„Oprostite, nisem vas mogel peljati drugod; do mojega stanovanja je samo ta dohod,“ je dejal Štrk Podlipniku, ko so dospeli v hrib v nekoliko svetlejšo in bolj zračno ulico. „Vsak dan me vodi pot po večkrat skozi te rove, a privadil sem se in ne zadene me več v živo ta nesnaga, kakor me je zadela v prvih časih.“

„Dosti ste morali prestat,“ je odgovoril Podlipnik. „Toda ali niste mogli dobiti nikjer drugod stanovanja, da ste morali zaiti semkaj?“

„Stanovanj je mnogo, gospod Podlipnik, a ni jih za težaka in delavca. Prvič vas z družino nikjer v kaj boljšega ne sprejmejo, drugič pa toliko plačati ne morete, kolikor zahtevajo. V teh brlogih se pa stanuje ceno in zaradi tega se potrpi mnogokaj. Da bi videli, kako stanujejo šele moji tovariši! Jaz sem grof med njimi. Sicer se pa mislim sedaj v kratkem preseliti nekoliko iz mesta, dasi bom imel daleč na delo. Sedaj si že lahko to privoščim, ko se mi je stanje izboljšalo. Tu ni prostora za otroke, ako nočem, da se mi okužijo prezgodaj, da se pogreznejo v močvirje pod svojimi nogami. — Toda tu smo doma. Dovolite, da stopim naprej in vam pokažem pot.“

Po nekoliko kamenitih stopnicah so stopali navzdol kakor v klet. Dospeli so v kratko in ozko vežo. Štrk se je moral pripogniti, da ni zadel z glavo v nizki začrneli obok. Sključen je stopal do vrat na levisi in jih odprl. Bili so v kuhinji, majhni kakor kurnik. Skozi okence je odnekod prihajala nejasna svetloba, da so se jedva razločevali predmeti. A vendar je Podlipnik opazil, da je povsod vse v najlepšem redu in čisto kakor malo kje. Malo ognjišče v kotu se je svetilo kakor novo, miza se je belila in tla so snažna, dasi so deske bile stare in skoro že trhlene.

Iz kuhinje sta prišla v precej prostorno sobo z enim samim oknom. Ob stenah so stale tri belo pogrnjene postelje, na sredi pa dolga, istotako belo pogrnjena miza, pri kateri sta že sedela Bajc in Grča. Družbo jima je delala Štrkova žena. Izza nizkih vrat na nasprotnem koncu sobe se je slišalo otroško smejanje in govorjenje. Podlipniku se je zazdelo hipoma vse tako domače, kakor nekdanj v minolih časih, ko je živela še njegova pokojna mati.

Štrkova majhna, suhljata ženica, glede velikosti pravo nasprotje svojega moža, je ob vstopu novih gostov živahno vstala.

„Mnogo se vam imamo zahvaliti, gospod Podlipnik,“ je dejala in mu podala roko, kakor bi se bila poznala že izdavnja. „Ves izpremenjen je sedaj moj stari, kar ne poznam ga več. Prej zadirčen, zlovoljen in jezen sam nase in na ves svet, sedaj kakor lepo vreme. O, sedaj se že da govoriti z njim!“

Podlipnik se je pri teh besedah nehote spomnil Štrka, kakršnega je videl prvič v skladiščih Burlattijevih. Kako se je prizibal iz oddaljenega kota, velik in koščten, s temnimi oblaki na razoranem čelu, s trdimi potezami na obrazu. In moral je pritrditi v mislih razkladanjem ženinim.

„Pa tudi mali tam notri v izbi si upajo sedaj dihati,“ je nadaljevala Štrkova. „Prej so vedno tiščali glave skupaj in se niso upali črhiniti, ko je bil on doma. Sedaj jih pa sami slišite, kako so razposajeni.“

Njene prijazne sive oči so se svetile zadovoljnosti.

Štrk je molčal, a na njegovem obrazu se je svitalo kakor nastopajoče mlado jutro.

„Kako malo je treba največkrat, da se nekateri ljudje osrečijo,“ si je mislil Podlipnik.

Štrkova je v tem za trenotek izginila iz sobe. Moški so posedli na pripravljene skromne sedeže. Vrnivši se je prinesla veliko steklenico istrske črnine in takoj nato krožnik gnjati, sira in kruha. Tudi skledico mrzlih rib je položila na mizo z neko posebno prikupljivo, skoro elegantno kretnjo.

„Toliko, da ne omagate,“ se je nasmehnila. „Grča, vem, da se ne bo branil, pa tudi drugim se ni treba. Prosim, gospod Podlipnik!“

Podlipnik je vzel gnjati in košček kruha. In tu se je spomnil, kje je zadnjič jedel gnjat, tudi tako lepo rdečo kot mesečna redkvica, tudi tako fino in prozorno, kakor jo je danes narezala Štrkova. Zaslíšal je hkratu glas Zegov: „Oho, vas gospodine sem pa že nekje videl“ in pa: „Cunja ne smete biti, ako si hočete pridobiti spoštovanje, metla vam ni treba biti, dokler niste na cilju.“ In od Zege so ušle misli zopet na Štrka in primerjale ta dva moža med saboj. Podobna sta si bila po velikosti, podobna po kratkem in tehtnem izražanju.

Razvnela se je živahna in neprisiljena zabava. Vino je razvozljalo jezike vsem in celo Grča, ki je bil navadno zelo redkobeseden,

ni zaostajal. Tako je izvedel Podlipnik to popoldne marsikaj, kar bi mu bilo ostalo zakrito, ako ne bi bil stopil sam v te delavske sloje.

„Kjer morejo, nas prikrajšajo slovenske delavce,“ je poudarjal Kemperle. „Služil sem že več gospodarjem, pa povsod so nas zapostavljali in izkoriščali. Vsak izmed nas je delal za dva, plačilo pa je dobival za dvajset odstotkov manjše od naših tovarišev Italijanov. Ni čuda, da se jih je dosti naših začelo izdajati za Lahe, kakor hitro so se priučili jeziku. Začeli so se pajdašiti z njimi, celo pretepati so pomagali nekdanje svoje tovariše, ako je prišlo do tega, samo da so si priborili boljšo skorjico. In naposled jim ne morem niti šteti v zlo kaj takšnega, zakaj glad je hud in zapostavljanja ne more prenašati vsakdo. Tudi jaz se moram izpovedati, da sem mislil že nekaj enakega. Ako bi ne bilo tukajle Štrka, bi bil že davno podlegel.“

„Da, Štrk nam je vedno pravil, da se morajo časi izboljšati, da moramo priti enkrat na vrh,“ je dodal Bajc.

„Morajo, morajo, seveda,“ je dejal Štoka, „pa se še niso in še ne bodo tako hitro. Oj, jaz poznam te hudiče. Kje pa imamo zaslombo? Kdo naj nas varuje te gadje zalege, ki preži na nas v vsakem kotu? Koliko pa jih je, ki se upajo javno govoriti slovensko v Trstu?“

„Res ni še dolgo temu, da se je vsak bal,“ je pripomnil Grča. „Pa danes je vendar že drugače. Ti vidiš vse prečno, Štoka.“

„Prečno? Ne da bi vedel. Dal sem si marsikaj povedati od drugih, od boljših nego smo mi. Če torej govorijo naši boljši stanovi v Trstu med saboj laško in tako tudi v Gorici, v Ljubljani in drugih krajih pa nemško, a samo s svojimi posli slovensko, tedaj že morajo vedeti zakaj. Slovenščina jim ne nese, to je vse. Zakaj bi se izpostavljali, ko ni treba. Kaj bi imeli od tega?“

„Ti ne razumeš tega,“ je dejal Grča. „Tudi za Slovence so že menda napravili na Dunaju nekaj paragrafov, ki nas bodo varovali.“

„Nas bodo, bodo,“ se je smejal Štoka. „Pa nas delavcev ne bode rešil nobeden, ako se ne rešimo sami! Kvečemu za hip, za trenotek, kadar nas bo potreboval. Potem pa poreče, da smo opravili. Oj, poznamo to. Jaz imam dobre oči in ušesa. Tudi tukaj pri Burlattiju se je moral zgoditi čudež, da so nas naenkrat videli. Nekaj mora biti, s čimer bodo zahtevali, da jih odškodujemo za te drobne, ki so nam jih čez tako dolgo vrgli pod noge.“

Štoka je gledal grdo in je naglo izpraznil čašo vina. Podlipnik je samo poslušal, hotel je do dobra spoznati te ljudi, preden stopi na dan s svojimi načrti.

„Štoka menda ne govori tako napačno,“ je dejal zamišljeno Bajc. „Treba je, da smo pazljivi.“

„Treba, da napnemo vse svoje sile in se otresemo vsakega jerobstva. Spoštujemo svoj jezik, pa ne vdajmo se nobeni stranki. Bodimo delavci samostojni, združimo se, da bomo močni in potem bomo želi tam, kjer bomo hoteli, potem bomo ukazovali mi,“ je govoril vedno strastneje Štoka.

„Pride tudi še do tega, da bode delavstvo odločevalo v marsičem,“ je sedaj izpregovoril Podlipnik. „Toda ti časi niso še tako blizu. Kakor vidim, ima naš Štoka nekje neko šolo, sicer ne bi menda govoril tako. Nazori, ki jih je sedaj razvijal, niso novi in tudi ne napačni. Toda za nas Slovence ne veljajo, zlasti ne v Trstu. Pri nas mora biti in ostati tudi delavec trden Slovenec, čutiti mora narodno, pomagati mora graditi pot skupaj z vsemi drugimi sloji do naše svobode. Z narodno svobodo bode svoboden tudi on in zasijejo mu lepši časi. Torej proč od ljudi, ki ne poznajo narodnosti, ki nimajo domovine!“

Podlipnik je govoril ognjevit in prepričljivo. Vsi so mu prirejali, toda Štoka se še ni hotel vdati.

„V Trstu se z narodnostjo ne da opravi ničesar, to bode izkusili,“ je dejal pikro. „Trst je trgovsko mesto, vsak je trgovec, a kot takšen sebičen in nedostopen za kaj drugega.“

„In vendar so Italijani v prvi vrsti Italijani in potem šele trgovci,“ je omenil Podlipnik, „ali pa vsaj v enaki meri eno in drugo. Torej še enkrat: vse naše delavstvo mora z nami v boj! Delavstvo nam bo pomagalo priboriti trgovino, trgovina nam bo utrdila stališče. Iz tega bo raslo narodno gospodarstvo in vse drugo, in Trst bo naš! Trst bo središče naše, vanj se bode iztekalo vse, kar je slovenskega, iz njega bode izhajalo vse, kar je Slovencem potrebnega. Ali izprevidite sedaj, kakšna naloga čaka vas in nas? Ni li vredna ta naloga, da zastavimo v nje izvršitev vse svoje moči in sile, da se ne bojimo in strašimo preziranja niti bede, ako nas zalezuje zaradi našega narodnega ponosa? Kvišku glave, trčimo na našo boljšo bodočnost!“

Podlipnik je prijel čašo in odzvali so se tudi vsi drugi, ne izvzemši Štoke, in so izpili.

„Ne sme ostati na meni ta madež, da sem odpadnik,“ je dejal potem Štoka. „Na razpolago sem vam, kadar hočete. Preden odpade Kraševac, se morajo podirati gore.“

Podlipnik mu je segel v roko.

„Da pa današnje popoldne dostojno zaključimo, se moramo še nekaj pomeniti. Znano vam je, da je vlada prepovedala ustanovitev delavskega društva. Za sedaj ne moremo torej v tem oziru dalje. Ne more pa nam prepovedati, da ne bi se shajali po večkrat pri tem ali onem naših somišljenikov. Recimo vsak teden ali vsakih štirinajst dni. Vsakega dolžnost naj bi bila, da prihaja k takšnim zaupnim sestankom. Tu se bodo razmotrивale naše težnje, tu se bode poučevalo in ukrepalo o vsakem našem nastopu v mestu ali pa okolici. Nastala bo trdna vez, ki je ne razrahlja tako lahko vsaka sapica. Vi, kolikor vas je tukaj, prevzamete vsak svoje ožje znance in tovariše ter jih pripravite do tega, da pridejo z vami. Oni nam potem pridobijo drugih, in tako bo postavljen temelj, ki bomo zidali nanj svojo veliko zgradbo.“

Podlipnik je razvijal še dalje svoje misli in tako je tisto popoldne bilo vsajeno v sobi preprostega slovenskega delavca seme, ki je pozneje dorastlo v mogočno drevo. x. 10

Štrkovka je prižgala luč, zakaj med temi zidovi se je stemnilo vselej že zgodaj popoldne. In prinesla je na mizo novo steklenico. Tudi zunaj so že prižigali luči po onih ozkih ulicah, in večerno življenje je zašumelo celo do Štokovega stanovanja. Skoraj nad glavo pa se je kmalu nato oglasil večerni zvon pri katedrali Sv. Justa. Resno in mogočno je plul njegov glas nad mestnimi strehami in odmeval nizko doli med tesnimi zidovi.

Štrk se je prekrizal in začel glasno moliti. In resni možje so odgovarjali poltiho, s sklonjenimi glavami. Vrata v otroško sobo so se odprla in med te moške glasove so se mešali mladi, sveži in zveneči glasovi.

Podlipnik je bil presenečen. Kako dolgo, dolgo že ni doživel takšnega trenutka! Kdaj zadnjič? Ni se mogel domisliti. A začutil je v sebi neko zadovoljnost. Vrnila se mu je v tem hipu mladost. vrnil nizki domači krov, obdal ga ves topli čar pomladnega večera iz davno izgubljenega zaselja. In iz kota se mu je smehljala mati, nje obraz je žarel kakor večerna zarja na zahodu.

Ko je dvignil glavo, je zagledal pri mizi mlado, morda komaj šestnajstletno deklico. Svoje velike svetle oči je imela vprte v njega, in okoli napetih rdečih ust en ji je krožil smehljaj.

„Naša Anica,“ je dejala Štrkovka Podlipniku, pokazavši nanjo.

Anica je pristopila in podala Podlipniku svojo ozko otroško roko ter se spet odstranila.

Precej pozno je že bilo, ko so se razšli. S Podlipnikom sta šla Kemperle in Štoka zopet po onih ozkih ulicah brez svetlobe in zraka. Temne postave so švigale mimo njih, metale dolge sence po opolzlem tlaku. Zibale se in tipale ob zidovih in izginjale. Luči so umirale, zatiskale si oči, koprnele. Iz krčem tuljenje, kakor bi se bile v njih nastanile tolpe gladnih volkov, izza vogalov sirovo smejanje, sikanje, škrtanje vrat in oken.

„Le vun, le vun!“ je vzdihnil Podlipnik in pospešil korake.

Nenadoma jim je puhtil nasproti val svežega zraka, mesto se je razširilo, ob obal je pritrkavalo morje. In luči so svetile jasno in veselo . . .

XI.

Burlattijeva trgovina je bila že zaprta. V hiši so zgodaj ugasnili luči, stopnjice so bile temne in nobenega glasu ni bilo slišati, samo v kontoarju na dvorišču so se še svetili nizko spuščeni in vsako razo pri oknih skrbno zakrivajoči zastori. Od časa do časa se je na zastorih začrtala temna senca in izginila. Poznalo se je, da nekdo hodi po sobi gor in dol počasi in enakomerno.

V vhodnih vratih se je komaj slišno obrnil ključ, vrata so se odprla in zaprla, in mimo vratarja je nemo švignila sključena oseba ter hitela čez dvorišče. Tam je postala, ozrla se kvišku in izginila v kontoarju.

„Vendar enkrat! Dolgo te ni bilo,“ je očital gospod Burlatti vstopivšemu. „Vselej, kadar je kaj nujnega, odlašaj in cincaš ter izrabljaš mojo brezprimerno potrpežljivost. Torej, kaj je novega?“

„Počasi, saj ne gori voda. Dobra reč potrebuje časa in treznosti. To ni kar tako in karsibodi,“ je dejal prišlec in sedel na bližnji stol. „Truden sem kot poštni konj. Imate tukaj kaj pijače? Grlo se mi suši.“

„Kakor vedno. To sem vedel. V omari je steklenica in čaša, postrezi se, pa hitro!“

Perko je naglo stopil v kot ter napolnil velik kozarec. Izpraznil ga je v dušku in takoj drugega.

„Ni napačno,“ je dejal nato ter si brisal brke, „danes je boljše nego po navadi; znamenje, da se pričakujejo tudi boljše novice.“

„Ne čenčaj in govori!“ je dejal nestrpno Burlatti.

Perko je nekoliko časa gledal na svoje velike zakrpane čevlje (1) in odtrgal z dolgimi prsti kos preluknjanega podplata od njih.

Dvignil ga ja s koncem palca in kazalca proti luči ter ga opazoval, kakor bi držal v roki svetinjo. Nato ga je zagnal v kot za blagajno ter dejal:

„V miru počivaj! Slavni naši pradedje, oziroma moji, so nosili vedno zakrpane opanke. Jaz, njih slavnejši potomec, nosim največkrat raztrgane. To pa zato, ker služim imenitnejšim gospodom kot so jim služili oni. Kaj ne, gospod principal?“

„Kupi si nove, kdo ti brani. Pa gre rajše vse po grlu. Še nocoj dobiš za druge. Govori!“

Burlatti je postajal vedno bolj nestrpen, a onemu se ni še mudilo.

„Slavni moji pradedje so nosili tudi raztrgane in umazane srajce. Jaz, njih slavnejši potomec, nimam nobene in nosim ovrtnik privezan na motvoz. To pa zato, ker služim . . .“

Burlatti je udaril z nogo ob tla.

„Nehaj! Še nocoj dobiš za novo.“

Oni pa se je smehljaj in govoril dalje:

„Slavni moji pradedje so bili veliki gospodje. Dobivali so plačo za vsako uslugo naprej, sicer niso znali govoriti. Jaz, njih slavnejši potomec . . .“

Burlatti je stisnil pesti in zaškrtal z zobmi.

„S temi le rokami bi te postavil pred duri, pijavka!“

Potegnil je listnico iz žepa ter položil predenj bankovec.

„Eden je premalo,“ je dejal Perko nato počasi.

In Burlatti je s tresočo roko priložil še enega.

„Tako, sedaj je v redu,“ je dejal Perko hladnokrvno in spravil denar. „Med poštenjaki ne more biti drugače.“

„Danes so imeli sejo. Kar skrivoma so jo sklicali, da ne bi vi zaznali za njo. In pri tej seji se je sklenilo, da stranka kandidira na mesto pokojnega Fabra v mestni svet — koga mislite?“

Perko mu je zrl v oči in umolknil.

„Tu pač ni dvoma,“ je dejal Burlatti. „Koga drugega, nego mene? Saj so mi vsi obljubili.“

„Vsi, razen Fabra, vašega zeta, kar ste mimogrede pozabili, gospod principal,“ se je rogal Perko.

Burlatti se je nemirno premaknil.

„Torej?“

„Torej Fabro jih je pridobil — zase. Pri jutrišnji seji se proglasi njegova kandidatura javno.“

Burlatti je prebledel.

„To ni mogoče, ni mogoče,“ je zavpil nato, da je Perko odmaknil stol od njega in se preselil v kot.

„Vendar je resnica. Toda, ne razburjajte se! Zakaj bi pa vi ne kandidirali na svojo roko? Čemu vam je treba naklonjenosti volilnega odbora, ko pa imate še toliko vpliva med volilci, da lahko poskusite svojo srečo sami?“

„To ne gre, ne gre! Zavratno so me napadli, to se jim bo vračalo,“ je sikal Burlatti. „Oj, jaz jim pokažem!“

„Ne razburjajte se,“ je miril Perko. „Stene imajo ušesa, lahko se pomenimo mirno in natiho. Predvsem ne kažite najmanjše razburjenosti proti nobenemu, bodite hladnokrvni kakor vedno dozdej in smehljajte se po svoji stari navadi, kakor bi vam ne bilo nič za vse skupaj in kakor bi bili celo zadovoljni, da nimate več opraviti s to rečjo.“

„Ti lahko tako govoriš, ko nimaš ničesar izgubiti. Toda pomisli, kaj bo z mojim ugledom, kaj bo vsled tega z mojo trgovino. Nepregledne so posledice, ki nastanejo iz tega,“ je ternal Burlatti.

Nastal je nekoliko časa molk. Oba sta razmišljala, a njih misli so bile povsem različne. Ura na steni je kazala že enajsto, ko sta še sedela nepremično kakor kipa. Zunaj so se zaslišale stopinje v pesku, mimo je šel vratar. To je zdramilo Burlattija. Vstal je in stopil nekolikokrat po sobi. Hipoma se je potem ustavil pred Perkom, videti je bilo, da se je nekam odločil.

„Koliko stane tvoja zanesljivost, vsestranska in samo meni vdana zvestoba in poslušnost?“ je vprašal.

„Dogovoriva se od slučaja do slučaja,“ se je umikal Perko in pomislil.

„To so velike reči in velika je v tem slučaju moja odgovornost. Zastonj se ne more delati. Torej tisoč goldinarjev naprej in povrnitev stroškov.“

„Preskromen nisi,“ se je prisiljeno smejal Burlatti — „a vendar naj bo.“

Stopil je k blagajni in potegnil tisočak iz nje.

(Dalje prihodnjič.)

Poslijenik je cel pravo slovo igrati, kar po ~
(Dalje prihodnjič.)
Poslijenik mega gospodi
igra Franjo!

Vseuč. prof. dr. Boris Zarnik:

O bojih v živalstvu.

Dočim so usta morskega ježka oborožena s petimi ostrimi zobmi, ki so nameščeni v krogu v ustni odprtini — morski ježki torej žrtv raztrgajo in razgrizejo — nimajo morske zvezde nobene zobovja, nego izsesavajo ugrabljeni plen na čuden način. Želodec je zelo gibčen in morska zvezda ga more popolnoma obrniti in rilcu podobno iztegniti iz ust. Ako je plen kaj večji, ga prebavlja morska zvezda na ta način, da ga obda s svojim iztegnjenim želodcem izločujoč prebavne sokove, ki razkrajajo mehke dele plena; pri tem vsrkava zvezda nastajajočo tekočo zmes. Prebavljanje se torej vrši takorekoč izven telesa.

Zanimivo je, kako se lotijo morske zvezde školjk, ki izgledajo s svojimi lupinami nedostopne vsakemu sovražniku, posebno še tako neokretnemu, kot so iglokožci. Kakor rečeno, se gibljejo morske zvezde zelo leno in počasno in sicer kakor vsi iglokožci s pomočjo votlih kožnatih izrastkov, takozvanih nožic, ki jih imajo na stotine na dolnji strani telesa. Nožice so podaljški posebnih cevi, ki so nameščene v notranjosti telesa; napolnjene so te cevi z vodo, prejeta po posebni dovodnici, ki se odpira na površini. Svoje nožice izteguje zvezda na ta način, da vbrizgava vanje iz vodovodnih cevi vodo, ki napne votle podaljške. Vsaka nožica ima na koncu prisesek, to je votlo jamico, obdano od mišičnih vlaken. Če pritisne zvezda prisesek na kako podlago in napne ona mišična vlakna, da se jamica vzboči, tedaj se vsled vnanjega vodnega tlaka nožica trdno prime podlage, prisesa se. S tem da zvezda izteguje nožice, da se prisesa z njimi in jih nato skrči, se plazi počasi po dnu na okoli. Ako napade morska zvezda školjko, ta seveda takoj potegne svoje telo v lupino in stisne zaklopke; toda zvezda se prisesa s svojimi nožicami na obe školjkini zaklopnici ter neprestano vleče na njih in jih skuša odpreti. Školjka najprvo krepko stiska lupino in napenja svoje mišice; toda morska zvezda je odločnejša in se ne naveliča tako hitro svojega početja, dočim počno školjkine mišice sčasom pešati. Naposled ne morejo več kljubovati zvezdinemu raztegovanju, lupina zazija in zvezda potisne svoj iztegnjeni želodec med zaklopki ter umori s prebavnimi sokovi školjko, nakar jo polagoma posrka. Morske zvezde so radi teh svojih navad naj-

večji škodljivci ostrigoréj. V Connecticutu so napravile v enem samem letu na ostrigah za 600.000 dolarjev škode.

Med nižjimi sladkovodnimi živalmi, ki se lotijo vsake količkej pripravne žrtve brez ozira na njeno velikost, se odlikujejo s posebno vztrajnostjo pijavke, predvsem one pijavke, ki se hranijo s krvjo sesavcev. Pijavke slednje vrste žive po stoječih ali počasi tekočih vodah, kjer preže noč in dan, da zaide kaka toplokrvna žival, bivol ali konj ali tudi človek v vodo. Od vseh strani se pririjejo iz blata in se prisesajo na kožo svoje žrtve. S svojimi žagi podobnimi roženimi čeljustmi zarežejo rano in začno sesati kri. Seveda začuti žival, ki so jo pijavke napale, skeleče rane, hoče se nadležnežev otresti, toda navadno zaman; kajti pijavke so tako krepko prisesane, da bi jih preje pretrgal nego pa jih odstranil od kože. Če nastopijo pijavke v večjih množinah, tedaj se prigodi, da manjše živali, ovce ali teleta, vsled izgube krvi tako opešajo, da ne morejo več iz vode in utonejo. Tudi kopajočim se ljudem utegnejo postati pijavke smrtonosne, ako se pojavijo v večjih množinah. V zapadni Evropi so pijavke že precej redka prikazen, tembolj so pa razširjene po južni Rusiji, v toplejših delih Azije in v Afriki. Tudi v Ameriki živi več sličnih vrst. V nekaterih delih francoske Afrike so pijavke iz rodu *haemopsis* zelo škodljive živinoreji; posebno opasne so konjem in govedi. Ko je žival toli opešala, da se pogrezne v vodo, ji zlezejo pijavke tudi v notranjost telesa v gobec, v goltanec in celo v dušnik. Kjer so se pijavke premnogobrojno zaplodile, se prigodi, da jih živina že s pitno vodo vsprejme v goltanec. Po nazoru Senegalcev v tem slučaju že šest pijavk zadostuje, da umore vola.

Pijavke se hranijo zgolj s krvjo; njih črevo ima po več stranskih mehov, ki jih vse napolnijo s krvjo žrtve. Prvotno ploščato in zleknjeno telo pijavke dobi, ko se je zadosti nasrkala krvi, jajčasto obliko, vsebina telesa se je pri tem štiri do petkrat povečala. Ko se je pijavka zadosti napila, lahko živi po več mesecev brez nadaljne hrane; kri ostane v njenem drobu vedno sveža in jo prav polagoma jo prebavlja. Da se izsesana kri ne strdi in ne sesede, prepreča neka posebna snov, ki jo izločujejo pijavkine ustne žleze, takozvani hirudin. Že silno majhna množina te snovi zadostuje, da ohrani kri tekočo. Zato tudi rane, ki jih je zasekala pijavka, zelo dolgo krvave, ker pride vedno nekaj te snovi vanje.

Pijavke iz rodu *piscicola* napadajo ribe krape, ostriže, ščuke in tudi tu večkrat povzročajo smrt svoje žrtve.

Še mnogo nevarnejše kakor vodne pijavke so na kopnem ži-
veče pijavke iz rodu *haemadipsa*, ki so razširjene po Sundskem
otočju in otoku Ceylon. Ti črvi imajo komaj dolžino palca. Navadno
sede na listju in na travnih bilkah pritrjeni s priseskom, ki ga imajo
na zadnjem koncu telesa, ter čakajo, da se jim približa žival ali
človek. Obesijo se svoji žrtvi na noge, iz drevja se ji spuste na
hrbet ali glavo tako da se jih nabere v kratkem na stotine. Vse
otresanje in otepanje tu nič ne koristi; čim bolj se napadena žival
brani, valjajoč se po tleh ali otirajoč se ob drevesa, tem več pijavk,
skritih v travi se obesi na njo, tem več se jih spusti z drevja na
nesrečno žrtev, ki je večinoma zapala smrti. Kakor poročata švi-
carska prirodoslovca brata Sarasin, ne more uspevati na otoku
Celebesu v pokrajinah, kjer bivajo te pijavke, nobena divjačina, razen
nekega bivola, ki ima tako debelo kožo, da je pijavke ne morejo
prerezati. Domačini se teh pijavk bolj boje kakor zverin in stru-
penih kač, kajti tudi njim je popolnoma nemogoče ubraniti se teh
krvosesov.

Naj tu omenim še neko ribico, ki kaže enako odločnost in
vztrajnost pri svojih napadih kakor pijavke. Živi v južni Ameriki
v reki Maraňon in nje dotokih. Piranha (*serrasalmo piranha*) ji
pravijo. Po obliki je podobna ostrizu, samo da je komaj ped dolga.
Kakor pijavke, nastopa tudi piranha v velikih množinah. Brez strahu
se loti vsake živali, ki ji more kožo pregrizniti. Ko se je zagrizla,
noče več popustiti, naj se napadena žival še tako brani. Ker na-
stopajo ribe vedno v družbah po sto in še več in vedno skupno
navaljujejo, je jasno, da je vsaka žival, ki je zašla mednje, izvečine
izgubljena. Španski potovalec Gumila piše, da še celo velike živali
kakor voli ali tapirji ne morejo preplavati niti vodâ, ki so komaj
30—40 korakov široke, ako se nahajajo v njih piranhe; vsled izgube
• krvi, ki jo povzročajo ugrizi, po par minutah opešajo in utonejo.
Pa tudi če se jim posreči otresti se rib in prispeti na drugo obrežje,
jim štrle gola rebra iz razkosanega trupla, tako da se kmalu zgrudijo
in poginejo. Psi in konji onih pokrajin se skušajo ogniti na ta
način napadom piranhe, da gredo najprvo na enem mestu v vodo,
jo po možnosti razburkajo, kar privabi vse piranhe iz bližine na
ono mesto. Kakor se pokažejo ribice, pobegne konj, se vrže na
oddaljenem mestu v vodo in se požuri, da jo preplava, še predno
zapuste piranhe svoje prvo zbirališče. Nemški prirodoslovec L.
Müller poroča, da je na Ararijskem jezeru pal neki vakvejro (kravji
pastir) iz čolna; predno so mu mogli pomagati tovariši, ga je že

bilo samo okostje, tako brzo so mu požrešne ribe izjele meso in drob.

Nikdo bi ne mislil, motreč žyljenje naših polžev, da imajo ti leni slinarji v morju bližnje sorodnike, ki so jako brzi in večji plavači ter predrzni roparji. Seveda so ti polži-veslonožci (heteropoda) nekoliko drugače ustvarjeni kakor sovrstniki na kopnem. Lupina je zelo majhna ali celo manjka; telo je zleknjeno valjčasto in nosi na doljni strani grebenu podobno plavuto. Veslonožce nahajamo po vseh morjih; mude se radi v površnih plasteh, kjer brzo plavajoč napadajo vsaktere živali, ki jim pridejo v bližino. Popolnoma prozorni so in torej drugim morskim živalim skoro nevidni, predvsem nižje organiziranim živalim, ki imajo precej enostavno ustrojene oči. Dobro razvite teleskopom podobne oči usposobljajo veslonožce, da že od daleč ugledajo plen. Kakor torpedo mu švignejo nasproti ter se zakade vanj s svojim gibčnim rilcem, ki je oborožen z roženimi sablji podobnimi zobmi, nameščenimi v dveh podolžnih vrstah na spodnji strani goltanca. Silno požrešni so ti roparji, še celo poedincev lastne vrste se lotijo. Na zoološki štaciji v Napolju, kjer sem proučaval razne morske polže, sem imel priliko opazovati bojevitost veslonožcev. V večji posodi sem imel več takih prozornih plavčev iz rodu *pterotrachea mutica*. Že prvi dan sem videl, da so se tu pa tam ujedali med seboj, toda boj ni bil posebno ljut, vsaj spočetka brez zlih posledic. Toda drugi dan so me neprijetno presenetili ti požrešneži. Samo dva večja sta še veslala po posodi, vsi drugi so ležali težko ranjeni in deloma razkosani na dnu, nekaj manjših sodrugov sta pa večja veslonožca celo požrla.

Še bojevitejši kakor ti polži so iz skupine mehkužcev hobotnice. Tako imenujemo čudne morske spake, katerih telo, slično mehu, nosi na prednjem koncu osem dolgih kačam podobnih lovk, na katerih so po vsej dolžini nameščeni nebrojni priseski. Hobotnice, ki jih vidimo na ribjih trgih, imajo z lovkami vred komaj dolžino do pol metra; toda v morskih globočinah žive hobotnice, ki so pravi orjaki, kakor to pričajo posamezni deli takih živali, ki jih morje časih vrže na suho. Dosedaj se še ni posrečilo ujeti te ogromne nestvore, ker so preveč premeteni in urni ter vedno ubeže preganjalcem. Hobotnice navadno tiče v kaki kotanji med kamenjem na morskem dnu in preže na plen. Manjše se lotijo najrajše rakov in rakovic. Če opazi hobotnica raka, tedaj njeno mehko telo, ki je ležalo kakor na kamenju mokra cunj, vse vzdrti, mišice se

napno in bliskoma šine proti raku. Z raztegnjenimi lovkami ga objame in priseski se oprimejo rakovega oklopa. Rak se seveda tudi brani, kakor pač ve in zna. Oprime se lovk s svojimi krepkimi škarjami ter zasadi njih ostrine v mehko meso. Toda hobotnica se ne meni mnogo za to, lovke vedno krepkeje stiskajo plen in ga skušajo privleči k ustom. Ko se je posrečilo hobotnici prinesiti raka do ust, je izgubljen. Ugrize ga s svojima kljunu papige podobnima, roženima čeljustima, rak še malo zatrepeče in mrtev je. Hobotnica ima namreč pod goltancem otrovno žlezo, ki izločuje svoj sok v ustno duplino. Prirodoslovca Livon in Briot sta pokazala, da je ta otrov snov, ki posebno jako učinkuje na živčevje; živci pod njenim vplivom takoj otrpnejo in otrovana žival se ne more več ganiti. Posebno občutljivi za ta strup so raki, dočim so podgane, žabe in zajci mnogo manj dovzetni za njega škodljive učinke.

Toda hobotnici se ne posreči vselej priti raku do živega; veliki raki, jastogi (*homarus*), večkrat premagajo zavrattnega napadalca. Odščipnejo mu s svojimi kleščami par lovk in okrnjena hobotnica mora pobegniti v svoje skrivališče. Večje hobotnice, ki se časih zapleto v mreže ribičev, utegnejo postati tudi človeku nevarne; ribičev, ki neprevidno posežejo v mrežo, se kaj radi oklenejo s svojimi krepkimi lovkami, prisesavši se z nebrojnimi priseski, ki imajo oster rožen rob. Priseski se tako trdo oprimejo, da zarežejo s svojim ostrim robom globoke rane v kožo in krvaveč morajo popustiti ribiči mreže z nevarno vsebino.

Naj omenim tu še nenavadno orožje, ki ga uporabljajo nekateri po morskem dnu se plazeči roparski polži, ki so sicer precej počasni, a kljub temu sposobni obvladati živali celo mnogo večje nego so sami. Ko je nemški prirodoslovec Troschel preiskaval v Mesini nekega takega polža, imenovanega morski sodec (*dolium galea*), je ta brizgnil iz ust sok, ki je na marmornatem tlaku zašumel in se penil, kakor se to pojavi, kadar razne kisline vlijemo na apnenec. Res se je izkazalo, da je bila v polževi slini žveplena kislina. Izločuje jo velika žleza, ki obdaje vse drobovje, njena odvodna cev se pa odpira v usta. Tudi pri malem morskem zajčku (*pleurobranchaea Meckelii*) proizvaja ta žleza žvepleno kislino, pri drugih polžih pa nahajamo v ustnem soku razne druge ostre kisline. Poslužujejo se ti roparji svoje slin, da navrtavajo razne školjke in iglokožce, ki imajo trdo apneno lupino. Kisline namreč raztope in razjedo apnenec ter izdatno olajšajo delo polževemu jeziku, ki

predre s svojimi roženimi zobčki v kratkem času omehčano lupino napadenih školjk. Pa tudi v obrambo služi kislina; če je polž v nevarnosti, brizgne proti sovražniku ostro slino, ki odpodi tudi večje ribe.

Zapustimo sedaj morske globine in ozrimo se na malo živad iz rodu členonožcev, ki poživlja s svojimi toli raznovrstnimi in mnogostrano prilagojenimi liki vsa najrazličnejša okolja na kopnem! Kakor pri vseh živalskih skupinah, ki so razširjene po raznih okoljih, nahajamo tudi tu rastlinojede in mesojede vrste; med slednjimi je nekaj silno bojevitih zastopnikov, katerih drznost celo presega vse dosedaj omenjeno.

Najodurnejše in najbolj odvratne živali so nedvomno pajki. „Tako ga sovraži kakor zelenega pajka“, znači v narodni govorici na Gorenjskem največjo mero sovraštva. Tej averziji do pajkov je pač vzrok poleg gnusne vnianjosti njih potuhnjenost in neusmiljenost, s katero se lotijo svojih žrtev. Pajki, ki živijo v naših krajih, niso sicer nič kaj bojeviti, pred vsakim večjim hroščem ali brencljem pobegnejo; dokaj pogumnejši so pa nekateri pajki toplejših dežel.

V južnoruskih in kavkaških stepah živi pajek, ki mu pravijo Tataři karakurta t. j. črni volk (*lathrodectes lugubris*). Komaj dva centimetra je dolg, toda ne ustraši se nobene živali. Hrani se navadno z raznimi večjimi žuželkami zlasti s kobilicami. Kadar se pokažejo v stepi roji kobilic-selk, karakurta posebno dobro uspeva in se brzo razmnožuje. Dasi so kobilice desetkrat in dvajsetkrat večje ter imajo krepke čeljusti, ki so zmožne liki kosa odrezati trde bilke, jih karakurta takoj obvlada; saj zadostuje, da nalahko ukolje kobilico, ki nato takoj onemore in pogine. Karakurta ima kakor večina pajkov na svojih čeljustih žlezo-strupnico, le da je otrov neprimerno jačji kakor pri drugih njenih sovrstnikih. Pa otroven ni samo sok strupnice nego cel pajek, ves njegov drob je prepojen z otrovom, prav nič slabšim od otrova najstrupenejših kač. Karakurta si je pa tudi v svesti svoje moči in se stavi v bran vsakemu drugemu bitju, ki jo razdraži, ter ga ukolje, bodisi živino, velbloda ali tudi človeka. Pik je zelo opasen, večkrat celo za človeka smrten. Vsled bolečin, ki jih povzroča pajkov otrov, živina zbesni in divja po stepi, dokler se kje ne pobije. Škoda, ki jo napravlja karakurta tatarskim živinorejcem, je radi tega zelo izdatna. Najbolj občutljivi za pajkov strup so velblodi, ki največkrat na posledicah pika poginejo. Tudi pri človeku, ki ga je karakurta ujedla, se pojavijo silne bolečine in krči; bolniki se večkrat onesvestijo, duši jih in če se

jim obrne na bolje, še le po dolgem času popolnoma okrevajo. Otrov deluje na živčevje in povzroča, da otrpnejo posamezna živčna središča, tudi srce opeša pod njegovim vplivom in krvna telesa se raztope. Že 1 miligram strupa vbrizgan v žile zadostuje, da umori mačko.

Razni sorodniki karakurte iz rodu *lathrodectes* žive po vseh gorkejših krajih; na južnem Francoskem pravijo tem pajkom malminjate, pa ti izdaleka niso tako strupeni. Le v južni Ameriki živi tudi sličen odurnež. Imenujejo ga „araña picacaballo“ (pajek konje-grizec), ker škodi njegov pik predvsem mulam in konjem in jih večkrat umori.

V južnoruski stepi živi še drug jako razborit in neustrašen ropar pajkovskega porekla, ki sicer po najnovejših izkustvih ni strupen, toda je v posesti jako krepkih in ostrih čeljusti, to je pajek-kosmatin ali solpuga (*galeodes caspius*). Telo mu je dolgo poldrug palec, valjčaste oblike in svetlorjaskaste barve; ves je porastel z dolgimi ščetinastimi dlakami, kar mu daje posebno odurno lice. Mreže ne prede, temveč se potepa okoli po stepi ter napada vsakovrstne manjše živali, velike hrošče, kobilice, pa tudi pasočo se živino ukolje, ako ga razdraži, ter ji zaseka globoke rane, ki se kaj rade gnoje. Če začuti, da se mu bliža kaka žival, zavzame posebno pozicijo, raztegne tipalke in se nato ljuto zažene na nasprotnika. Opazovali so, kako se je lotil velikega škorpionja. Prijel ga je takoj za rep, na čigar koncu ima škorpion strupeno bodalo, ter mu ga pregriznil. V par hipih je ostalo od škorpionja samo nekaj koncev nog in škarij. Toda pri drugem škorpionu, ki so mu ga dali, ni bil tako večč; ščipalec mu je zasadel otrovno bodalo v glavo in pajek je le še malo vztrepetal in poginil. Pajek-kosmatin niti svojcem ne prizanaša, posebno samica se kaj rada loti nekoliko manjšega in slabšega samca, ako se ji hoče približati v trenutku, ko ni baš razpoložena za ljubkovanje. Zlasti starejši samci, ki niso več dosti gibčni, podležejo pri ljubavnih podjetjih „lepemu spolu“, ki vidi v njih le še dobro došlo pečenko.

Slično razmerje spolov je opazovati tudi pri raznih pajkih naših dežel; tudi tu so samice vedno večje od samcev in imajo kaj malo smisla za nežne čute; samci so v vedni nevarnosti, ako se poskušajo udvarati samicam. Pa tudi če mu je samica izkazala svojo naklonjenost, jo mora samec kaj brzo popihati, ker samica kmalu pozabi na prošlost in vidi po končani oploditvi v samcu le še okusno slaščico.

Bližnji sorodniki pajkov, škorpioni, ki so sicer silno strupeni — pik velikih škorpionov iz vročih krajev more umoriti celo človeka — vendar niso tako bojeviti kakor otrovni pajki. Lotijo se le manjših živali kakor so oni sami, pred večjimi pa pobegnejo, če le morejo. Le v največji sili dvignejo svoj rep ter ubodejo nasprotnika.

Slično kakor pajki so oborožene roparske stonoge, takozvane strige, ki jih nahajamo povsodi pod kamni in v suhem listju, koder love razno manjšo živad. Svoj plen ugrabljajo s pomočjo krepke nalik srp ukrivljene čeljusti, na čije osti se odpira odvodna cevka žleze-strupnice. Strupena tekočina je zmes kačjemu otrovu sličnih snovi, primešana je pa še mravljinčja kislina; tudi po svojih učinkih spominja strup stonog na kačji otrov, dasi izdaleka ni tako jak. Kakor je pokazal francoski raziskovalec Briot, je strup velike strige (scolopendra) smrtonosen zajcem in podganam. Vendar se strige nikdar ne lotijo tako velikih živali. Navadna hrana so jim razne ličinke žuželk in takozvani prašički, ki se tudi nahajajo v enakem okolju kakor stonoge. Vendar napade časih stonoga tudi kako bitje, ki je večje nego ona sama. Belgijski učenjak Plateau, ki se je mnogo bavil s temi živalicami, popisuje, kako navaljujejo stonoge iz rodu *cryptops* in *geophilus* na zemeljske gliste,¹ ki so najmanj dvajsetkrat tako velike kakor njih sovražniki. Ako stonoga zazna glisto, se bliskoma vrže nanjo, ovije se s svojim členastim telesom neokretnega črva ter ga stiska in grize s svojimi strupenimi čeljustmi. Glista sicer otepa in se zvija na vse strani, izločuje slizast sok, toda le redkokdaj se osvobodi svojega napadalca. Navadno naposled opeša, otrov jo omami ter jo sčasom umori. V tropičnih krajih žive strige, ki so dolge po dve pedi. Te si pač privoščijo tudi kako miš ali drugega majhnega sesavca, vendar so jim navadna hrana razne žuželke in pajki. —

¹ Uporabljam besedo zemeljska glista in ne termin „deževnik“, ki je pač udomačen v raznih šolskih knjigah, a je le malo srečen prevod besede „Regenwurm“. Narod pozna le glisto. Naj pripomnim, da je narodni izraz za morskega črva-kolobarnika *nereis pelagica* „morska glista“ (hrv. primorje) in ne „morska striga“, kakor jo imenuje L. Poljanec.

(Dalje prihodnjič.)

Zvonimir Kosem:

Za vozom.

Do kolen upognjen sem odviral zadnje desno kolo, ki je tičalo ugreznjeno globoko v blatnem jarku. Iz globeli, v kateri smo bili obstali, se je grapava pot pričela dvigati, da prekorači majhen klanec.

„No, ali je že?“ je vprašal spredaj pri konjih oče in se ozrl. „Ne gre tako hitro . . . pa bo kmalu.“

Sredi blata stoje sem mukoma vlekel izpod kolesa težko blatno coklo; še nikdar mi ni tako nagajalo. A naposled sem vendarle potegnil coklo iz mehkega grezja in jo obesil na voz.

Že je prijemal oče za vajeti in hotel pognati, ko naenkrat zapazim, da je bil recelj na vozu že močno odnehal.

„Hej, oče, porecljati bo treba!“ sem zaklical.

Takoj je vrgel oče bič na tla in zataknil vajeti na ročico.

„Glej jo spako, saj res,“ se je čudil. „Kdo bi si bil mislil, da bova imela tako hitro delo!“

Odpel je rožljajočo verigo in recelj je loputnil težko kar sam na tla. Zlezel sem na voz in pričel ravnati zrahljane plasti čresla. Nato je oče vtaknil debelejši konec reclja v vozal sprednje verige; upogibal je recelj v krogu in ga je naposled toliko upognil, da se je dotikal v loku s tanjšim koncem zadnje ročice; zdaj sem priskočil očeta na pomoč še jaz; oklenil sem se z nogama in z rokama reclja in ga šibil vedno bolj k tlom, da so škrtali členi v sprednji verigi.

„Pa sva bila danes le nagla, oče; srečavala bova voznike.“

„Mislim, da so zdaj še vsi v dolini.“

S hripavim glasom je pognal oče; njegov dolgi bič je ostro zažvižgal v mračno gozdno tišino. Zopet se je nerodno zazibal visoki s čreslom naloženi voz, konja sta krepko potegnili, zaškripala so kolesa. Omahoval sem zadaj za vozom, hrbet sključen, roke mrtve kakor dve trski ob životu; truden sem bil do smrti, vroč žnoj mi je zalival čelo, lica in vrat. Včasih sem se nenadoma spotaknil in treščil na tla, tako da sem se dotaknil z obrazom prašne poti. Za spotikanje namreč ni bilo nobene ceste na svetu bolj pripravne, kakor je bila tista vozniška, ki je držala z vrha Jatne v dolino na Jagnjenico. O tem so govorili vsi vozniki, kolikor jih je bilo doma pod Kumom, o tem sem se najbolj dobro in prepogo-

stokrat že prepričal jaz sam. Trudoma sem vstajal pokonci, čelo okrvavljeno, kolena od novega padca neprijetno razbolela; kakor prilepljena se je držala zdaj znojnih lic nova plast prahu. Z opotekajočimi se koraki sem hitel, da sem dohajal voz. Na jok mi je šlo, prah na licih je bil že popil par grenkih solz. Očetovi zategli klici, osorni žvižgi biča, sopeče prhanje konj, trdi udarci podkev ob tla — vse to se je kakor živa, poosebljena nesreča sprehajalo po temnih hodnikih moje žalosti, kateri se je sčasoma pridružila še otroška upornost. In pognal sem se še bolj za vozom, da nisem ostal predaleč zadaj. Za hip so izginile solze z mojih trepalnic — zastrmel sem v očeta, ki je stopal za konjema. Težko je hodil oče, obut je bil v visoke škornje, tako da so segali rjavi, z mastjo namazani obudi do kolen. V levici je držal vajeti, z desnico se je upiral ob voz, da se ni zvrnil, kadar je pot preveč visela. — Z bičem je zamahnil oče po zraku, upognil je hrbet in upognila sta konja glavi in sta krepkeje potegnili. Zrahljane so bile vajeti, uprta v voz je bila očetova desnica. Iskre so se kresale konjema izpod podkev, kakor strune so brnele od komatov do lesenih visač napete vrvi - pripenjače; suhe osi so ječale in voz je ropotal po klanecu navkreber . . .

Trd, kakor iz brona ulit je bil očetov obraz, njegovo čelo narezano v ostre, mrke gube; toda s tega obraza je dihala ljubezen, kakor je čistejše in nesebičnejše ne bi bil našel nikjer drugod. Gledal sem vanj in nisem mogel razumeti tistih jeklenih od oči do usten zarezanih potez, ki so se kakor ozki žlebovi gubile v veli koži.

Klanca je bilo naposled konec. Pot je jela padati. Oče je ustavil konja in se obrnil:

„Zavri obadva zadnja!“

Snel sem z visoke ročice coklo. Polzela mi je iz rok, da sem jo komaj obdržal; levo kolo, ki je imelo nov železni obroč, sem zavrl z zavornico.

Postal sem vrhu klanca in se ozrl podse na dolino. Kako visoka si, Jatna! Komaj smo pričeli voziti, a meni se zdi cela večnost. In tako dan za dnem! . . . Da bi že vendar enkrat zvozili to čreslo v dolino, da bi že bilo konec te puste vožnje . . .

In zaključalo mi je v srcu:

„Čemu to trpljenje? Zastonj se ubija in trudi oče, zastonj se mučim jaz.“

Moral sem hiteti, nič več nisem imel časa stati in razmišljati. Že je sunkoma drvel visoko naloženi voz po strmi poti navzdol,

kolesa so odskakovala od ostrega, debelega kamenja. Vedno bolj je natezal oče vajeti; konja sta dvigala glavi visoko v zrak — rezalo ju je železje v gobcih, tolkli sta ju ob zadnje noge šklepetajoči leseni visači.

„Vraga, bolj počasi!“ — je zateglo kakor iz daljne daljave donel očetov glas.

Opotekal sem se za vozom navzdol. Zdelo se mi je, da se opoteka tudi drveči voz pred menoj, da se opotekata pred vozom konja in da padata, se drsata sede na zadnjih, kleče na prednjih nogah, a zopet vstajata in drvita naprej, da se opoteka kraj voza oče in lovi za vajeti, da se vrti v kolobarjih zemlja in da se bo Jatna zdajzindaj prekucnila in vse pokrila s svojo ogromno težo... Prestrašen sem včasih za hip obstal. Kakor ob temno brezdanje brezno se je pogrezal voz. Skozi bodeče goščavje in mrko smrečje zasekana pot se je vila z malo ovinki v ravni črti navzdol po seženj globokih usedlinah in udolbinah, ki so bile bolj podobne strugam kakor pa poti.

Težke misli so legale na mojo dušo. Domislil sem se, kako mi je bil govoril oče, ko sva bila nalagala vrhu Jatne čreslo na voz:

„Mlad si, moj ljubi, komaj deset let ti je, a že moraš okušati tudi ti, kako trdo je naše življenje; usojeno je tako... Rojeni smo za trpljenje, od trpljenja utrujeni legamo v grob.“ — Verjel sem očetu, toda razumel nisem, zakaj vse to, čemu to trpljenje. Kako vse drugače sem si bil naslikal življenje takrat, ko sem bil še popolnoma majhen otrok! V prah je poteptalo življenje vse tiste otroške sanje...

„Nekaj vem: podedoval sem trpljenje, ne bom se ga otesel do smrti... A razloži naj mi vendar, čemu vse to? Čemu?“ —

Polile so me solze. Utrujenost, kakršne še nisem bil čutil, mi je tlačila hrbet k tlom. V teku so se mi bili odvihali visoko prek komolcev zavihani rokavi srajce in mi mahodrali okrog podlakti. Zopet sem si zavihal rokave in si poravnal ohlapne do ušes viseče krajevce prav po turško pobitega klobuka.

Hipoma sem se zdrznil; čudno žvenketanje me je predramilo iz mojih žalostnih misli. Hitreje sem planil za vozom... Žvenketala je cokla, ki je bila skočila izpod odletavajočega kolesa vstran in opletala zdaj po kamenju na tleh, zdaj zopet po kolesu samem. Voz se je zibal nerodno dalje, drvel je navzdol še vedno z isto naglico kakor poprej. Oče je skakal ob strani, vlekel za vajeti in kričal nad konjema, držal je krepko za ročico. Tedaj se mi je oče

zasmilil, čudil sem se njegovi vztrajnosti in potrpežljivosti. Njegov glas je votlo donel; zdelo se mi je, kakor da me kliče kdo globoko iz prepada. Pospešil sem korake, tekem sem tikoma za vozom, zajokal sem na glas . . .

„Oče, moj ljubi oče!“ —

Kakor žarek iz nebes je posijalo tisti hip v moje srce: minifa me je utrujenost, zopet so postale lahke moje prsi.

„Ali ga vidiš, očeta? Mirno prenaša svoj križ, nič ne vzdihuje, nič se ne upira... In ti? Pojdi, poljubi še ti svoj križ in nosi ga voljno, nikar nič ne izprašuj! Usojeno je . . .“

Šel sem, nisem hotel zaostati za očetom. Hrupoma je ropotal voz, pred vozom sta omahovala konja, kraj konj se je zibal oče in za vozom sem se opotekal jaz; nič več nisem čutil križa na svojem hrbtu. Naglo je drvelo po strmi poti navzdol, vedno niže in niže, grmelo je kakor po navpični steni v grozotno nenasitno žrelo prepada . . .

Golčajska:

Prijatelj.

Bil je vroč poldan. Neskončno dolga bela pot se je vila pred mano. Hitela sem na vso moč, pa vedno daljša je bila pot: predaleč je bil cilj. Kar zagledam sredi razpaljene ceste črno točko. Spustim se v tek, da pridem do nje in dohitim dečka, ki sem mu brž prisodila svojo starost. Vštric sva molče ubirala pot in sramežljivo obračala glave, on na desno, jaz na levo. Semtertje sva pogledala drug na drugega, pa hitro zopet obrnila glave in urneje stopala. Drugi dan sva se zopet sestala in ubrala molče pot domov.

Tretji dan me je čakal.

„Ti, ali je težka tvoja torba?“

„Je, je,“ mu hitim zatrjevati.

„Če ti je pretežka, jo lahko daš meni; že včeraj sem mislil na to, ko ti je pohajala sapa.“

„Koliko si pa star?“ ga vprašam.

„Devet let, v tretji razred hodim, pa same ene imam.“

Pokimala sem zadovoljno in dejala:

„Jaz sem stara osem let in hodim v drugi razred.“

Vzel je mojo torbo in jo molče nesel do doma. Od tedaj sva si bila prijatelja.

Srečala sva se vsak dan; nosil mi je torbo in menila sva se, kot da razpravljava o najvažnejših stvareh na svetu. Delala sva načrte za prihodnjost. Govorila sem pravzaprav le jaz, on pa je poslušal. Dobrovoljno se je smejal, kadar sem pravila, kako imenitna igralka postanem; če pa sem govorila o samostanu, ni bil zadovoljen. O sebi ni govoril nikdar.

Tako so potekli tedni, samo par dni je manjkalo do velikih počitnic. Nekega dne se je zamudil v šoli in ni me čakal. Žalostna so odpravim sama domov. Srečajo me njegovi sošolci, spogledajo se, eden zažvižga in že me udari po nosu. Kri se mi ulije, toda jaz se zakadim vanj ter ga oprasnem po licu; v tem trenutku me potegne drugi za lase. Položaj je bil skrajno neprijeten. Toda predno se dobro zavem, udari nekdo po mojem protivniku, po drugem in tretjem in vsi so odnesli rogove. Ozrem se po svojem branitelju — bil je moj prijatelj.

„Slabo bi se ti bilo godilo,“ je dejal samozavestno. Hvaležna sem mu bila in nisem vedela, kako naj mu povrnem. V pravljičah vzame kraljevič rešeno kraljičino za ženo . . . Pogledala sem ga od strani. Ali je uganil moje misli? Oba sva zardela čez ušesa in v zadregi molče nadaljevala svojo pot.

Zadnji dan pred počitnicami je važno in skrivnostno prenašal bel listek. Kljub vsem vprašanjem mi ni zaupal skrivnosti belega listka. Pred nizko predmestno hišo se ustavi.

„Počakaj, gospodu učitelju oddam...“ in že je izginil. Kmalu nato se je vrnil. Bil je zelo molčeč, jaz sem mu pravila o počitnicah. Par korakov pred domom se je ustavil. Zelo nerodno mu je bilo, stiskal mi je roko, da me je bolelo in govoril je pretrgoma:

„Na tistem listku je pesem „Vijolica“, za te sem jo napravil. V „Zvončku“ bo natisnjena, zato sem jo dal gospodu učitelju. Kadar bom velik, postanem pesnik, ti pa boš moja žena, ali boš? —

„Bom“ — sem odgovorila smeje in zbežala domov.

Od tedaj ga nisem videla več.

N. F. Preobraženskij:

Razvoj umevanja in perijodizacije ruske zgodovine.

(Konec.)

Tako je nastalo moskovsko gospodarstvo na zemlji, naseljeni z velikoruskim plemenom, vsled enotnosti narodovega značaja. To enotnost je ustvaril neprestani in težak boj proti dvema frontama: z Litvo in Poljsko na zapadu se je bil boj za nacijsko edinstvo, s Tatari na južnem vzhodu za krščansko civilizacijo in na obeh straneh — za obstanek. „Obramba vladarstva pred zunanjimi sovražniki je postala najvišji interes. V teku dveh stoletij sledi letu miru leto vojske. Ta napor je prisilil sicer divergentne sile, da so se zložile in strnile.“ Toda Ključevskij pripominja, da se tudi v takem položaju državna uprava ni zavedla enotnosti državne ideje. Nje razmerje do višjega vladnega organa, bojarske dume, je ostalo vedno nejasno. Celo Ivan Grozni s svojim „živahnim in gibčnim, iznajdljivim in nekoliko porogljivim, pravim velikoruskim, moskovskim“ umom, je ostal nekaj feudalni dedič, dasi je mislil, da je nacijski vladar. On je več mislil, ko storil za ustvaritev nacijske velikoruske države.

Pozneje je to dinastično, nasledstveno umevanje države bilo glavni vzrok, da je prišlo „smutnoje vremja“. „Šele v tem času so se ruski ljudje dejansko prepričali, da je mogoče, da je kaka država — vsaj za kratek čas — brez vladarja, toda da niti vladar, niti države ne morejo eksistirati brez naroda.“

Tukaj se konča srednji vek ruske zgodovine. Ključevskij povdarja mnogo bolj ko Solovjev značilne črte te dobe. V zapadni Evropi ni bilo „tako nenaravno razmerje zunanje politike države do notranjega razvoja naroda.“ Samo Rusiji so vedne vojske branile brigati se za kulturno delo.

„V zapadni Evropi ni bilo take socialne neenakosti, tako zelo poslabšanega položaja delavskih slojev.“ V tej meri, v kateri se je povečal napor v borbi na zunanje, so se večale državne dolžnosti in obveznosti, ki so zadele razne stanove. In v tej meri, v kateri je prehajala defenziva v ofenzivo (v livonski in poljski vojski), je v vseh družabnih slojih vedno bolj in bolj rasla splošna nezadovoljnost s socialno neenakostjo. Neznosno težki položaj moskovske

države je končal s popolno anarhijo („smutnoje vremja“). Na koncu 1611. l. je moskovska država kazala „sliko popolnega notranjega razpada.“ Ko si je nekoliko opomogla, je nastopila novo pot. Na koncu druge knjige podaja Ključevskij sledečo sliko Rusije na koncu srednjega veka: „Oglejmo si, kakšno mesto je zavzela ruska država med drugimi evropskimi državami. Tedanja zapadna Evropa bi nam na to vprašanje ne dala odgovora, saj je eksistenco te države komaj opazila. Kar pa je sicer ni motilo v tem, da je bila za Evropo zelo koristna. — Vsak narod ima svojo usodo in svoj smoter. Usodo naroda tvori celota zunanjih pogojev, pod katerimi mora živeti in delovati. Smoter ali poslanje naroda pa se kaže v načinu, kako izrablja te pogoje za svoje življenje in delovanje. Naš narod je usoda postavila k vzhodnim vratom Evrope, kot stražo proti navalu roparskih azijskih, ki je butal ob ta vrata. Cela stoletja je gubil svoje moči pod pritiskom azijskih: ene je odbijal in gnojil stepe ob Donu in Volgi z njihovimi in svojimi kostmi, druge je skozi vrata krščanske cerkve mirno vodil v evropsko družbo. Zapadna Evropa se je med tem osvobodila turškega jarma in obrnila svoje oči čez morje v novi svet, kjer je našla široko in hvaležno polje za svoje roke in svoj um, kjer je črpala nedotaknjene zaklade. Obrnjena bolj proti zapadu k svojim bogatim kolonijam, je ta Evropa čutila, da ji odvzad, od uralskoaltajskega vzhoda nič ne preti, in je komaj čutila, da se tam bje strašen boj, da je tam generalni štab že zapustil dve postojanki, Dnjeper in Klazmo ter se preselil na breg Moskve in da se je tam v XVI. stol. ustvarilo središče države, ki je od prejšnje defenzive prešla na ofenzivo proti azijskim gnezdov in tako varovala evropsko kulturo pred tatarskimi napadi. Tako smo bili zaslomba Evrope in smo branili hrbet evropske civilizacije. Tak posel pa je povsodi nehvaležen in se kmalu pozabi, posebno kadar je uspešen: čim pozornejša je straža, tem mirneje spi varovanec in tem manj je pripravljen ceniti žrtve svojega miru. Tak je bi evropski položaj moskovske države na koncu XVI. stoletja. (II. 507—508).“

V opisovanju nadaljnjega razvoja se Ključevskij vedno bolj oddaljuje od Solovjeva. Do tega časa je delitev ruske zgodovine na perijode vkljub različnosti karakteristik pri obeh vendar enaka. Četrte dobe pa ne začenjata oba enako. „Vseruska, rusko-dvorjanska Rusija s tlačanskim, poljedelskim in tovarniškim gospodarstvom“ (formula Ključevskega) se za Solovjeva začne z reformami Petra Velikega. Če bi ne bilo Petra, bi ne bil naenkrat ta prelom z vsem

„starim“ in vse bi se bilo uredilo drugače. Nasprotno pa se za Ključevskega nova perijoda ne začne s Petrovimi reformami, ampak že v začetku XVII. stol. Ni nobenega „naglega povratka k zapadu in izposojanja produktov zapadne civilizacije.“ Že po „smutnem vremeni“ je bilo jasno, da so reforme potrebne. Program Petrovih reform je bil izdelan že pred Petrom in celo bolj na široko. Končno ni niti Peter sam tak nov, nepričakovan pojav. V njem je ostalo „marsikaj od dopetrovskih carjev“. Zapadni evropski ustroj je predelal na staro moskovsko kopito. Nazadnje pa razmere njegovega časa niso dopuščale, da bi izvedel vse reforme v popolnem obsegu. Severna vojna (s Švedi) je bila glavno gibalno reform. Reforma je dobila vojaško in financijelno lice, ker je bilo treba imeti boljše vojaštvo in več denarja za njo. Vse drugo je samo posledica ali sredstvo. Reforma sama po sebi je izšla iz neobhodnih potreb države in naroda. Na vsak način pa se priznava Petru Velikemu njegova zasluga. „V osebnosti človeka z bistrim umom in silnim karakterjem, z mnogimi, vzajemno se podpirajočimi talenti je mogoče slutiti — eno iz onih izredno srečno ustvarjenih narav, ki se iz neznanih vzrokov od časa do časa pojavijo v človeštvu.“ Petru Velikemu ni prikrito, da se mora vojno-finančna reforma pozneje spremeniti v socialno-gospodarsko s pravilno razdelbo državnih sredstev in moči. (To misel je razvil in utemeljil že Bogoslóvskij, naslednik Ključevskega, v svoji magistrski disertaciji o Petrovih reformah državne uprave). Toda Peter je umrl zelo zgodaj. Za njim je ostala samo povečana financijelna eksploatacija in napolu tlačansko ljudstvo.

Tako spoji Ključevskij čas pred reformo in po njej in ostane na ta način zvest svojemu umevanju individualnosti in svojeobraznosti ruske zgodovine. V 4. in 5. knjigi svoje zgodovine kritizira z istega stališča — narodovega položaja — reforme Petrovih naslednikov, Katarine Velike in Aleksandra I. Žal, teh knjig nimam v rokah.

Ključevskij se drži posebnega zgodovinskega umevanja preteklosti, kateremu podredi svoje socijološko stališče. Namen njegovega dela je pokazati, kako se je ustvarila zgodovinska osebnost ruskega naroda; podaja nam njegovo karakteristiko. „Lastnosti poseljene zemlje so določile značaj velikoruske naselbine. Živeči oddaljeni drug od drugega v osamljenih vaseh brez prometnih zvez se Velikorusi v resnici niso mogli naučiti delovati v velikih skupinah in trdnih masah. Velikorus ni delal na odprtem polju, pred očmi vseh, kakor prebivalec južne Rusije: boril se je s narodo sam, v gluhem gozdu, s sekiro v rokah. To je bilo molčeče, težko obde-

lovanje narave, gozda ali divjega polja in ne sebe in družbe, ne kultiviranje svojih čustev in razmerja do drugih ljudi. Zato Velikorus laže dela sam, kadar ga nihče ne vidi in se le težko privadi skupnemu delu z združenimi močmi. Zato je sploh nedostopen in previden, celo boječ, večno misli sam s seboj, je nedružen, se bolje počuti samega ko med ljudmi, bolje na začetku dela, ko še ne zaupa sebi samemu in uspehu, in slabše na koncu, ko je že dosegel nekak uspeh in zbuja zanimanje: nezaupanje samemu sebi budi njegove sile, uspeh jih uspava. Laže premaga zapreko, nevarnost, neuspeh in ne prenaša uspeha s taktom in dostojanstvom; laže opravi veliko delo nego se sprijazni z mislijo na svojo velikost. On pripada onemu tipu ljudi, ki jim škodi priznanje njihovega uma. Skratka, Velikorus je boljši ko velikoruska družba.

Zdi se, da je vsakemu narodu po naravi dano, da prejema iz svojega milijeja in iz tradicije in asimilira svojemu značaju samo nekatere vtise; odtod izhaja različnost narodnih skupin ali tipov, ravno tako kakor povzroča raznobarvnost ravno neenaka prejemljivost za luč. Baš tako gleda tudi narod na milijé in tradicijo z določenega stališča in reflektira v svoji duši vse z določenim prelomom. Značaj zemlje menda ni brez vpliva na velikost in smer tega preloma. Nezmožnost misliti naprej, si začasa predstaviti načrt dela in naravnost iti k postavljenemu cilju, se je očitvidno pokazala na umskem sestavu Velikorusa, na načinu njegovega mišljenja. Življenske težave in slučajnosti so ga naučile bolj presojeti prehojeno pot, nego gledati naprej. V boju z nepričakovanimi sneženimi viharji in toplim vremenom, z avgustovim mrazom in januarjevim blatom je Velikorus postal bolj previden, ko gledajoč naprej, se je bolj naučil opazovati posledice, ko staviti si cilje, je bolj vzgojil v sebi sposobnost sestavljati obračune, nego umetnost delati proračune. Baš v tem je to, kar imenujemo „zadnji um“. Pregovor: ruskega človeka moč je v njegovem „zadnjem umu“ — gre v polni meri na Velikorusa. Toda „zadnji um“ ni to, kar je „zadnja misel“. Ker je navajen loviti se in lavirati po vijugasti poti in med slučajnostmi življenja, dela Velikorus večkrat vtis neodkritega, neiskrenega človeka. Velikorus misli vedno na dvoje in to se včasih zdi dvoreznost. On gre vedno proti stavljenemu cilju, dasi večkrat ni dovolj premišljen, toda med potjo se ozira na vse strani in zato se njegova hoja zdi dvoumna in potoglava. Saj ni mogoče z glavo skozi zid in samo vrane letijo kar naravnost, pravi velikoruski pregovor. Priroda in usoda sta vodili Velikorusa tako, da sta ga naučili priti na ravno

pot po ovinkih. Velikorus misli in dela kakor hodi. Kaj si je mogoče izmisliti bolj zavitega in vijugastega, nego je polje med ruskimi vasmí. Kakor sled kakšne kače. Samo poskusi udariti po ravni poti: zablodil boš in nazadnje boš priblodil na isto vijugasto pot (I. 389—391).“

V zvezi z razlago zgodovinskih izprememb iz raznih razmer in momentov vendar Ključevskij ne pusti iz vidika vpliva zgodovinskih osebnosti. Sploh ne opisuje tako zelo zgodovinskih dejstev samih, kakor njih vpliv na življenje in ustroj družbe. Vsled tega je dejstvo, da je priznaval svojeobraznost in originalnost ruske zgodovine, naredilo velikanski vtis. Glavna načela Ključevskega so ustvarila celo epoho v naši historijografiji. Vkljub vsej svoji ljubezni do dognanih faktov se vendar ni zadovoljil s tem, da bi jih samo nabiral. Njegova zasluga je, da je z mnogimi sijajnimi hipotezami — raztresenimi po celi ruski zgodovini — izpodbodel mnogo drugih učenjakov na delo. Njegovega mnenja niso uvaževali samo njegovi direktni učenci, ampak tudi taki samostojni učenjaki, kakor M. M. Kovalevskij. Vplival ni samo na zgodovinarje, ampak tudi na pripadnike drugih strok. Moskovski in petrograjski učenjaki so storili mnogo za umevanje razvoja evropske družbe. Taka dela so napisali: Vinogradov (Raziskovanja socijalne zgodovine Angleške v srednjem veku), Petruševskij (iz zgodovine razpada angleškega feudalnega ustroja), Sávin (dela o angleških veleposestvih in vaseh za časa Tudorov). Izmed del petrograjskih učenjakov so dosegla posebno priznanje: Ardáševa knjiga o intendantih in upravi provinc v Franciji za časa Ludvika XV. in Lučičkega študije o francoskih vaseh na koncu „starega reda“ (l'ancien regime). Tudi za slovansko zgodovino se brigajo. Po znamenitem delu Jástrebova o Petru Chelčickem, ki so ga češki kritiki sami zelo pohvalili, konštatirajo češki zgodovinarji z zadovoljstvom, da ruski zgodovinarji v Husu in husitstvu ne iščejo več sledov starega pravoslavlja.

To poživiljeno zanimanje za proučevanje zapadne zgodovine je s svoje strani vplivalo na proučevanje ruske. Pred petimi leti je ideja Ključevskega o fundamentalni razliki med Rusijo in zapadom bila popolnoma obsojena. To delo je opravil Pavlov-Silvanskij, ki je do tega časa zavzemal med ruskimi zgodovinarji čisto posebno mesto. On stopi popolnoma izven tradicij domače historijografije. Stališča, ki ga je zavzemal Ključevskij glede prve perijode ruske zgodovine in reform Petra Velikega, Pavlov-Silvanskij nikakor ne priznava, ampak trdi ravno nasprotno. Med zgodovino Rusije in

zapada ni fundamentalnih razlik ne v glavnih črtah, niti v posameznih podrobnostih. Večkrat lahko opazujemo ne samo sličnost, ampak celo popolno enakost. Do tega stališča je prispel Pavlov-Silvanskij s podrobnim primerjanjem gospodarskega in družabnega ustroja vzhoda in zapada. Pri tem se opira na izborno poznanje domače in evropske zgodovine. Nauk o samobitnosti in originalnosti zgodovine Rusije, ki so ga učili slavjanofili in ki se ga je držal še Ključevskij, mu je popolnoma pogrešen.

Če se ne oziramo na splošne trditve Polevoja, se je prvi s prašanjem ruskega feudalizma pečal Solovjev. To se je zgodilo, kakor smo že omenili, pod vplivom Bucklea. Ta angleški zgodovinar je delil splošno evropsko zgodovino na barbarsko dobo vlade strasti in civilizirano dobo gospodarstva razuma. Solovjev je prevzel to shemo. Kakor so Rimljani, ko so prejeli grško kulturo, in zapadni evropski narodi, ko so prejeli renesanco, vstopili v drugo dobo, tako se je zgodilo tudi z Rusijo po reformah Petra Velikega. Rusija se je v primeri z zapadom za celo stoletje zakasnila in v tem je po mnenju Solovjeva glavna razlika med njo in zapadom. Plemensko življenje germanskih narodov se je spremenilo v vojno-družinsko. Po Solovjevu se je ta razvoj izvršil tudi v Rusiji, toda mnogo pozneje. Kar je v gosto naseljenih krajih z mnogimi mesti hitro izginilo, se je na redko naseljenih ravninah poljedelskega vzhoda dolgo ohranilo. Tukaj nastopi vojno-družinski ustroj šele po prihodu varjaških knezov. Glavne razlike te zapoznelosti pa se pojavijo šele pozneje. Na zapadu že nastopi feudalizem, na vzhodu ga še ni. Na zapadu oddaja kralj svojim ljudem zemljo pod določenimi pogoji. Vojni obvezniki postanejo tam sčasoma naseljeni posestniki (lastniki zemlje). Na zapadu je mnogo kamenja. Iz njega stavijo feudniki gradove in si ž njih pomočjo podvržejo kmete. Kamen je dal feudnikom neodvisnost. Ko si je del nesvobodnih naseljenikov tudi postavil tu in tam kamenite zidine, t. j. ko so nastala mesta, so tudi oni postali svobodni. V ravni Rusiji ni ničesar podobnega. Tam se vojni obvezniki ne naselijo stalno in ne postanejo lastniki njim oddanega posestva. Ves srednji vek ohranijo svoj stari značaj vojnega spremstva knezovega. Spremljajo ga iz kraja v kraj, po velikanskih teritorijah in ohranijo svojo pravico svobodnega prehajanja od enega kneza k drugemu. Pri nas — pravi Solovjev — ni kamenja, pri nas si feudniki niso mogli staviti gradov. Zaradi tega ne živijo sami za sebe, ampak vedno pri knezu. Zanimivo je, da je to predstavo o gibljivem, kočujočem značaju ruskega naseljenja

Ključevskij ohranil. Z ljubeznijo povdarja (I, 77), da je v Rusiji, v gozdih in na stepah, vse rahlo, tekoče, na zapadu pa vse trdno sedi na svojem prostoru in je vse utrjeno. Za Ključevskim ponavlja to mnenje še danes živeči P. N. Miljukov v svojih znanih „Škicah iz zgodovine ruske kulture.“

Po umevanju Pavlova-Silvanskega se ruska zgodovina deli na popolnoma drugačne perijode, nego smo jih videli dozdaj. V umevanju baš opisanih razmer se kaže največja razlika. Solovjev in Ključevskij trdita, da v stari srednjeveški Rusiji ni bilo trdno zasedenih naselbin, ki bi jih bilo težko zapustiti. Vsled tega ni bila mogoča analogija z zapadom. Ruska mesta so kupi lesenih bajt. Samo iskre je treba in vse zgori. Zgraditi novo hišo pa ni nič težkega, ker je lesa dovolj. Ruski človek zapusti lahkega srca svojo naselbino, nič ga ne drži; da se reši Tatarjev, Litvinov ali pretežkih davkov, odide kratkomalo drugam.

V celi vrsti manjših razprav, posebno pa v svojem glavnem delu „Feudalizem v udjelni Rusiji“ se obrača Pavlov-Silvanskij proti fantastičnemu, slabo podprtemu in pretiranemu mnenju o gibljivosti ruskih naselbin. Po njegovem trdnem prepričanju je ta vedno se seleča, potepajoča in brodeča Rusija samo izmišljotina zgodovinske literature. Letopisi govorijo o svobodi kmetskih naselbin v srednjeveški Rusiji, o pravici odpovedi, t. j. o pravici menjati in izbrati si gospodarja, toda to, pravi Pavlov-Silvanskij, še ni dokaz, da so se kmetje vedno posluževali te pravice in neprenehoma hodili iz kraja v kraj. Proti temu govori agrarni značaj naselbine. Kmet ni mogel tako lahko zapustiti svoje zemlje. Rodna zemlja se je dobila šele po dolgem, težavnem krčenju gozda. Zato je bila v praksi odpoved težka, ker ni bilo lahko izpolniti pogojev, zvezanih z odpovedjo in odhodom. Ko tako negira vedno se selečo Rusijo, vendar Pavlov-Silvanskij ne zapade v nasprotni ekstrem. On sicer priznava, da je eksistirala nekaka nestalnost naseljenja, toda dokazuje, da to nikakor ni izključna posebnost ruske zgodovine. Isto je bilo v srednjem veku tudi na zapadu. Nikakor ni treba misliti, da se je v srednjem veku vse že ustalilo. Tako je n. pr. Francija v XI. stol. še z večine pokrita z gozdovi. Sekati in krčiti jih začno šele v sledečem stoletju. Tako pridobljena, nova zemlja povzroči delavsko krizo na starih seigneurijalnih domenah, katerim grozi pomanjkanje delavskih moči. Na teh domenah sede kmetje, ki niso navezani na zemljo, a imajo tudi „droit de desavue“, t. j. pravico, ki je (celo dobesedno) enaka z rusko „odpovedjo“. V enakih razmerah

se nahajajo v začetku XIII. stol. nemški, angleški in katalonski kmetje. Še manj pravice imamo, pravi Pavlov-Silvanskij, govoriti o gibljivosti višjega družabnega sloja, bojarjev. Zgodovinarji opozarjajo na knežje listine, v katerih se vedno ponavljajo slučajji, ki zagotavljajo bojarjem pravico izbirati in menjati kneze. To je res; toda Silvanskij opozarja na enostransko umevanje dotičnih virov. V listinah, v katerih knezi s skupnimi dogovori zagotavljajo bojarom pravico svobodnega izbiranja knezov, se obenem vsled tega zavežejo, da bodo pri miru pustili onega, ki zapusti svojega kneza in si poišče drugega. V listinah se govori o hišah in vaseh, ki so last bojarjev, tako da se bojarji kažejo kot naseljenci, posestniki, a ne seleči se najemniki. Ruski „feudnik“ ne samo, da ne živi nemirnega življenja, ampak v udjelni Rusiji postane celo trdno naseljeni posestnik. Že v teh časih rasto bojarska posestva, razvija se pojav, v glavnih črtah soroden zapadnemu evropskemu feudalizmu. Do tega časa je ruska historijografija zanikavala existenco ruskega feudalizma, vsaj takega, ki bi bil enak zapadnemu evropskemu. Bila so sicer dejstva, ki so spominjala na feudalizem, n. pr. „zakladničestvo“, kadar se je kdo podal pod zavetništvo drugega. Zakladničestvo je nekoliko podobno komendaciji, toda po Solovjevu še ne dokazuje existence feudalizma, ker nima glavnega znaka, naseljenosti feudalov. Šele v poznejšem času bi lahko pomjestja, ki jih je dajal moskovski car v nagrado za vojno službo, primerjali z zapadnim evropskim feudalizmom. Miljukov zanikava iz istih razlogov existenco ruskega feudalizma; v zadnji izdaji zgoraj omenjenih „Škic“ pa se je že približal Silvanskemu in že govori o feudalnih elementih udjelne Rusije.

Tudi Ključevskij priznava v udjelni Rusiji samo nekatere črte, podobne feudalizmu. Dočim pa Solovjev in Miljukov zanikavata feudalizem, ker ne najdeta njegovega po njihovem mnenju glavnega znaka feudalizma, namreč poljedelske aristokracije, pozna Ključevskij v udjelni Rusiji privilegirane posestnike, ki uživajo določene imunitete. Ti pojavi pa mu niso identični s feudalizmom, ampak feudalizmu samo podobni. Manjka namreč to, kar je temelj feudalizma, da ni zveze med službenimi obveznostmi in zemljo, dano od vladarja. Razen tega je udjelni ustroj nastal popolnoma drugače ko zapadni evropski feudalizem.

Silvanskij se obrača proti tem trditvam. Služba, spojena s podeljeno zemljo, je eksistirala tudi v udjelni Rusiji, toda posebnosti tega procesa niso glavni in odločilni znak pomanjkanja feudalizma.

Feudalizacija ruske zemlje je šla pač svojo posebno pot. Tudi v Franciji n. pr. se je ta proces drugače okrenil nego na Angleškem, toda to nas ne ovira, da vidimo veliko podobnost med francoskim in angleškim feudalizmom. Ruski udjeli in bojarske „votčine“ so pojavi, identični s francoskim feudalizmom in vazalstvom različnih stopenj. V njih se kaže pred vsem eden glavnih znakov feudalizma, decentralizacija in drobljenje države. Zgodovina tega drobljenja je na vzhodu seveda drugačna. Na zapadu so si svojili kraljevske oblasti deloma kraljevski uradniki, grofi in druge vsled svojega vojnega ali političnega razmerja vplivne osebe. Na vzhodu pa so vse večje in manjše države nastale vsled deljenja zemlje med razne številne člane ene kneževske rodbine. Na zapadu so nekdajši kraljevski slugi postali pravi vladarji, na Ruskem pa so vsi, ki načelujejo posameznim kneževinam, Rjurikoviči. Tam ni ne eden bojar, ne eden sluga postal knez. Ko se je enkrat, kakor smo že omenili, zgodil enak slučaj, so se takoj začeli vsi knezi vmešavati. Toda more li taka, na prvi pogled velika razlika odpraviti identičnost udjelnega in feudalnega ustroja? Po Pavlovu-Silvanskem na noben način. Če je zgodovinski razvoj šel drugo pot, je vendar evolucija sama bila popolnoma ista, povzročile so jo iste geografske in gospodarske razmere.

Stara navada je, zvrčati odgovornost za razpad in oslabitev države Karla Velikega na njegove nesposobne naslednike. V resnici pa so ta razpad lahko samo pospešili, ne da bi ga povzročili. Ogromna država Karla Velikega (tukaj se Silvanskij opira na zgore omenjene raziskave Vinogradova) ni stala na višini sodobnega gospodarskega razvoja. Nje posamezni deli žive svoje posebno življenje, ki ni v nobeni gospodarski zvezi niti s sosednimi deželami, kaj šele z bolj oddaljenimi. Nikakih kulturnih vezi ni bilo; ko centralna oblast ni mogla več udeležiti svojih pravic v posameznih delih države, je začel rasti vpliv najmočnejših pokrajinskih oseb, grofov, in je rasel dotlej, da je grof sam postal kralj. Ravno isto se je godilo v udjelni Rusiji, ki ni bila gosto naseljena država, ampak je sestajala samo iz posameznih otokov, vasi, raztresenih po morju gozdov in močvar. Ta izoliranost posameznih, večjih in manjših udjelov, ki so živeli svoje posebno življenje, je bila v Rusiji glavni vzrok razpada države na posamezne kose. Geografična in gospodarska razdeljenost je povzročila tudi politično. Knez ni mogel biti povsodi, ni mogel vedno braniti po velikem prostoru raztresenih kosov svoje posesti in zato so se naselbine morale brigati same

zase (tako so nastale „veče“) ali se podati pod pokroviteljstvo močnega bojarja. Tako je nastala bojarščina. Ona je za Rusijo to, kar je v Franciji „seigneurie“, na Angleškem „manor“ in v Nemčiji „Grundherrschaft“. Udelni knezi so višji feudalni ustroj ko na zapadu knezi in vojvode. Silvanskij pa je našel tudi nižje vazalne kroge. To so takoimenovani „bojarski otroci“, ki so tvorili potem jedro moskovske vojske. Silvanskij se je povrnil h Karamzinovemu nazoru, po katerem se bojarski otroci primerjajo z bojarskimi oprodami „družinske“ dobe. Na tak način je Silvanskij zavrnil navadno mnenje, po katerem so bojarski „otroci“ v resnici otroci obubožanih bojarjev, ki so vsled tega prisiljeni služiti kot preprosti vojaki. Da dokaže svojo trditev, navaja Silvanskij tudi dejstvo, da se v listinah omenjeni bojarski otroci večkrat imenujejo s popolnoma jasnim imenom: bojarski „ljudje“ (= vojni sluge). Na ta način imamo v udelni Rusiji isti feudalni ustroj kakor na zapadu. Kakor se razvija centralna oblast, tako brzo grabijo moskovski knezi zemljo pod se; politični pomen in veljavo ostalih knezov in bojarjev začenja padati. Za časa Ivana Groznega so že popolnoma brez veljave. Zgodilo se jim je, kakor sto let poprej francoskim dvorjanom pod Ludvikom XI.

Politični feudalizem je propadel, toda socialni se je tu in tam še ohranil. Vse do Petra Velikega kaže ruska država stanovski značaj, ker imamo v njej vse tri stanove: dvorjanstvo (plemstvo), mesta in duhovščino. Med njimi imamo iste prepire in boje kakor na zapadu. Na zapadu je bil stanovski instrument državni zbor, v Rusiji ima isto veljavo „zémjskij sobór“. Silvanskij dokazuje, da ti sobori niso imeli manjšega vpliva ko francoski „états généraux“ ali nemški „Landtagi“. Na ta način se v zgodovini moskovske Rusije ne najde nič, kar bi bilo v direktnem nasprotju z uredbami zapada; najde se šele po Petru Velikem. Petrove reforme označuje Silvanskij ravno tako, kakor vsi novi zgodovinarji (Ključevskij, Miljukov, Bogoslóvskij). Petrove reforme ne pomenijo v ruski zgodovini popolnega preobrata. Zgodilo se je v njih samo to, kar je nujno sledilo iz dotlejšnega toka razvoja. Miljukov, ki ne priznava „zgodovinskih osebnosti“, skuša pomen osebnosti Petra Velikega zmanjšati, Silvanskij in drugi pa dajejo Petru, kar je njegovega. V članku „Mnenja sodobnikov o reformah Petra Velikega“ navaja Silvanskij izreke „piščet Petrovega gnezda“, ki so jih izrekli takoj po njegovi smrti, za časa Katarine I., njegove vdove. Za njene dobe se red ni nakrat izpremenil, ampak se je nadaljevalo to, česar Peter ni izpolnil. In vendar zveni v teh proštoljnih in brez vsake sile podanih mnenjih

pikrost in nenaklonjenost. To je navsezadnje najboljši dokaz za to, da je vsa teža reform ležala na plečih edinega človeka, ki je vanje verjel, samega Petra Velikega.

Peter ni prezidal stavbe ruske države, ampak ji je dal samo novo fasado. Zato Petrovske dobe ni treba smatrati za začetek nove dobe ruske zgodovine. Ona je samo ena onih etap, ki značijo polagano napredovanje ruske države. To se je v svojih temeljnih črtah začelo že v XVI. stol. (— isto govori o pripravljenosti Petrovih reform tudi Ključevskij). Ta etapa traja do druge polovice XIX. stol., ko se je odpravilo tlačanstvo (19. febr. 1863).

Vsa ruska zgodovina se najlepše razdeli na tri perijode, na meji katerih ležita — po Silvanskem — dve važni epohi. 1. Čas prehoda na „udjelno“ uredbo, odkar je Andrej Bogoljubskij l. 1169 zavzel Kijev, ki ga je oddal svojemu mlajšemu bratu in se sam naselil v Vladimirju na Klazmi in 2. čas uničenja političnega pomena bojarstva (meji ga leto „opričnine“, 1565). V prvi dobi, od najstarejših časov do polovice XII. stol., je glavna črta občinski ustroj, njega najvišji samoupravni institut je suvereni narodni zbor, „veča“, ki je ohranila svoj pomen tudi po prihodu varjaških knezov. V drugi dobi — od polovice XII. stol. do druge polovice XVI. stoletja — je za Rusijo značilno kneževsko in bojarsko veleposestvo, ki slabi večje in narod, kateri prehaja v roke knezov in bojarjev. V tretji dobi — od XVI. do XIX. stol. — zavzema glavno mesto moč in oblast vladarja. Trebalo bi mogoče poudariti, da se ta moč opira na plemstvo (dvorjanstvo), ki pride zaradi tega v privilegirani položaj. V XVIII. veku je bilo dvorjanstvo vsled razvoja razmer oproščeno od obvezne vojne službe; ko je armada postala regularna, je nekdanje „opolčenje“ (domobranstvo) postalo nepotrebno. Seveda bi morala vsled tega odpasti tudi nagrada za to službo, toda dvorjanstvo, ki je vsled svoje velike politične vloge zmanjšalo svoje obveznosti, je še dolgo časa ohranilo tlačane. In vse do danes gre agrarna politika vlade ž njenimi številnimi „dvorjanskimi posestnimi bankami“ za tem, da ohrani in okrepi vključ temu vedno bolj razpadajoča in drobeča se plemenitaška posestva.

V nazorih Pavlova-Silvanskega je mnogo novega in verjetnega. Posebno zanimanje zasluži njegova delitev ruske zgodovine na perijode, ki izhaja iz njegovega določenega nazora o celem ruskem zgodovinskem razvoju. Spor o eksistenci ruskega feudalizma je umljiv iz nejasnosti tega pojma. Solovjev si ga je razlagal po svoje, ravno tako po svoje tudi Ključevskij in Silvanskij. Če umevamo

feudalizem pred vsem kot določeno delitev družbe na privilegirane in nepriviligirane, ne more biti dvoma o eksistenci feudalizma v udjelni Rusiji. Ta dva sloja sta tam v resnici bila. —

Tako smo se seznanili s sodobnim umevanjem ruske zgodovine. Sedaj je Rusija stopila v novo dobo, ki se imenuje „konstitucionalna“. Bodočnost bo pokazala, kako se bo razvijala.

(Po rokopisu poslovenil dr. J. A. Glonar.)

Fran Albrecht:

Vizija.

Vstalo je, palo je preko sveta,
preko duha nam in preko srca.
V svitlo zatišje naših domov
plazi se smrt in trohnoba grobov.
Mrtve noči. V moje blazne vizije
steber do neba iz krvi se vije
više in više.
Kolnem se k bogu: Odgovor mi daj!
Če si resničen, povej vsaj: Zakaj? ...
Kaj je zdaj krivda in kaj je zdaj greh? ...
Bog je krut — njegov molk je zasmeh!
Bijemo, koljemo se in smrt žanje.
Steber gromadi se — kri in lobanje —
više in više.

Milan Pugelj:

Večer.

Posesnik Zornik je star štirideset let. Ni velik, pač pa nekoliko debel. Po obrazu je gladko obrit, usta ima velika, oči sive in vodene. Njegovega nosu se prijemlje modrikasta rdečica, ki najbrž nikdar več ne izgine. Če govori, tedaj se mu večkrat pripeti, da jeclja. Zanesljivo pa ponavlja zloge in s težavo pričenja besede vselej tedaj, kadar je razburjen od veselja ali od žalosti ali od jeze.

Ta hip hodi po svojem prostornem stanovanju po Levstikovi cesti. Teka nepretrgoma za svojo soprogo, ki je visoka, bleda, črnih las in simpatičnih oči, lovi jo po vseh kotih in izprašuje.

— Ali je dovolj deset steklenic?

To je tistih deset steklenic, ki jih je prinesla dekla iz kleti za večerne goste.

— Preveč je, pravi gospa.

— Kaj ne veš, da sem povabil tudi Jamarja?

In gospa se nato zasmije.

Oblečena je v črno in hodi tiho in graciozno. Rožam, ki stojе ob steni med oknom, populi vele list, jih zmečka v roki in nese iz sobe.

Polagoma se mrači. Pianino, ki stoji ob steni nasproti vrat, izginja v črnih sencah, raščočih iz kotov in izpod pohištva. Zornik se zagleda predse v prostrano sliko, iz katere gleda samo še živo-rdeča barva majhnega plašča. Premišlja z vso napetostjo živcev, če je za večer vse pripravljeno. In šteje pazno na prste:

— Vino, kruh, narezek, črna kava, pecivo, smotke in cigarete, petrolej v svetilkah, note za pianino.

Nato stopi na prag in zakliče skozi odprtino med podbojem in nalahko priprtimi vrati.

— Neža, prinesi luč!

In kmalu pride Neža, čokata in v belem predpasniku, postavi na mizo luč in želi dober večer.

Zornik poišče gospo in ji naroči.

— Zdaj bodiva skupaj. Pričeli bodo prihajati.

In kmalu pozvoni zvonec. Gospod in gospa hitita v predsobo, kjer odklepa Neža vrata. Med njimi se prikaže naenkrat velika postava gospoda Drenolje. Izpod sivih brk moli dolga in ukrivljena

viržinka, oči so vodene in majhne, a glas nosljajoč in pomešan s smehom. Kmalu za Drenoljo prideta Jamar in Škorec. Jamar je debel in zaripljen, precej nadušljiv, ima mesnate roke in na desnem kazalcu zlat pečatni prstan. Ustnice so obilne, spodnja širša od gornje, zobje zarjaveli in redki. Škorec je tenak, iztegnjen in najelegantneje oblečen. Nosi ob straneh lahkotno zaokrožen žaké, po dolgem viogaste hlače, belo vestjo in s srebrom okovano palico. Na sredincu se mu sveti prstan in v njem prozoren kamen. Pravi, da je briljant, in če kdo še dalje vprašuje, pošepne na uho:

— Darilo neveste. Se je, hvala Bogu, vse razdrlo.

Po potrebnih in običajnih uvodnih besedah posedejo vsi trije okoli mize. Častno mesto na gornjem koncu zasede Jamar, ki je najdebelejši in najveličastnejši. Ob sprejemu najmanj govori, ker se je po stopnjicah tako zasopel, da hlasta s težavo po sapi. Drenolja je takoj — kakor pravi — v „elementu“. Govori, maha z dolgimi rokami in prsti in daje tehtnost besedam s tem, da obraz po potrebi kremži ali razblinja v vesele ravnine. Če reče kaj pikrega, se skremži prej, nego pade izraz. Zato lahko vsak ugane besedo, ki jo ima na jeziku. Drenolja pričenja pomenek, Jamar ugovarja in Škorec razsoja. Kadar se zapleteta prva dva v debato, iščeta tem huje z očmi Škorčeve pomoči, čim bolj se bliža odločitev. Škorec je miren. Ko se spreta do dobrega in zmanjka besedam tal, zgane rami in pomežikne.

— Težko z vama, vidva sta presneta ptiča!

In v takem slučaju sta oba zadovoljna.

— Nič ni z nama; ne uženeš me! pravi Drenolja in prime kozarec: Bog te živi!

— Tudi ti mene ne, hehe! Si ravnokar slišal. Sva ptiča, kaj ne, Škorec? sope srečni Jamar. Na zdravje vseh teh, ki imajo noge pri tleh!

In vsi pijejo. Zornikova gospa je v kuhinji že vse odredila, narezek je na mizi, črna kava stoji pripravljena na štedilniku, steklenice pa se kopljejo pod vodovodno pipo. Polagoma in prijazno priganja gospode:

— Založite, blagovolite!

Zornik, njen mož, sedi ves čas tiho tik žene, kadi cigareto za cigareto, trči pozorno, kadar pride vrsta na trkanje, a včasih položi naenkrat cigareto na pepelnik in oči se mu zasvetijo. To je treba razlagati tako, da on strastno rad govori in da se mu je zazdela prilika tisti hip ugodna.

— Gospoda, pravi, gospoda!

A Jamar dvigne mesnato desnico in tlači ž njo njegovo besedo od sebe.

— Čakaj, pravi, ne sili vedno vmes. Zdaj se naj izjavi gospod Škorec.

Ravno med tem se plete beseda tako: Drenolja je velik prijatelj ptičev. Poleg kosa, škorca, škrjanca, penice in petih ptičev pevcov, ki se hranijo z zrnjem, je imel tudi posebe kanarčka in kanarčkovko. Prekrasen par. Pripeti se, da zraste samcu pika. Drenolja (tepec!) se pravočasno ne zanima in kanarček — pogine. Zjokal se je. Drenoljev obraz je strašen, je do smrti žalosten, ko to pripoveduje. Po tem se mu počasi jasni. Bog daj dobro njegovemu mehkemu perjcu! Samica ostane sama. Mine poletje, pride jesen. Drenolja gre na trg in vidi na prodaj čizka, dasi išče kanarčka. Kupi za trideset krajcarjev čizka in ga spusti h kanarčkovki. Spomladi se izleže pet ptičev. Trije so pisani, dva popolnoma rumena. Trije torej bastardi, dva prava kanarčka.

Tu poseže v besedo Jamar in izpije naglo kozarec vina.

— Ni res! pravi in si briše usta. Vsi skupaj so bastardi. Taki se ne plode več.

— Trije so bastardi, se potegne za svoje prepričanje Drenolja. Dva pa sta popolnoma, popolnoma rumena, torej čistokrvna.

— Če je kanarček rumen, to še nikakor ne potrjuje, da bi bil čistokrven.

— Zdaj govori pravi, se zavzame nad to Jamarjevo trditvijo Drenolja. O-jej! Kakor da bi imel prvikrat ptiča v hiši, kakor bi ne bil jaz jaz, temveč nekdo drugi. Bože mili!

Jamar se popravi na stolu in reče:

— To si ti, res je, to si ti! Kadar vidiš, da nimaš prav, pa so vsi križi v hiši. Bože mili in tako naprej. Kaj hočeš? Ne veš, pa je.

Zdaj začneta oba pridobivati zase z očmi milost gospoda Škorca. Drenoljev obraz je odločen in vidi se natančno, kako izživlja besedico „da“. Jamar se široko smehlja in poti in čaka z mišje majhnimi očmi.

Tiho je in ta trenotek izrabi gospod Zornik, ki je vedno bolj potreben lastne besede.

— Dovolite, pravi, dovolite gospoda, da pridemo na drugo stvar, namreč na muziko.

Gospa se ozre vanj, položi mu roko na rame in reče: Pusti to! Zornik vpraša prijazno: Zakaj?

— Dovolite, nadaljuje, jaz sem zadnje dni, ko sem moral nekaj časa zibati svojega sinčka — prišlo je tako — kar naenkrat naletel na napev, na čisto nov napev — takorekoč padla mi je v grlo popolnoma nova melodija za besedilo „Luna sije“. Dovolite.

Jamar drži kvišku mesnato desnico in odriva besede.

Drenolja se oglasi.

— Midva, dragi Zornik, sva sošolca, in meni ne boš zameril, če ti nekaj povem. Ti si časti vreden človek, tvoje srce je več kakor zlato in blago, ali to napako imaš, da se nepretrgoma mešaš v pomenek. Ta-le hip, vidiš, je vrsta na Škorcu. On ima besedo.

In Drenolja pomigne Škorcu.

— Vidva, reče Škorec, vidva sta ptiča. Takih ni kmalu.

Oba se zadovoljno muzata. Zornik pa gleda po prt, puha iz cigarete dim in se vdaja očividni toposti. Neža rožlja s svežimi steklenicami, ki jih prinaša izpod vodovodne pipe. Gospa sede h klavirju in igra eno izmed Mendelssohnovih pesmi brez besed, ki se jo je še v mladih letih naučila in jo zna še dandanes. Igra sentimentalno, mehko, prijazno. Piano je slabo uglašen in mestoma razbit. Na naslovu neke skladbe, ki leži na stolu, so narisani sneženi zameti. Drenolja to vidi in pokaže s prstom.

— Sneg, vidite.

Jamar kima.

— Bel je.

— Ampak, ali vi veste, kaj je to?

— Kaj naj bi bilo?

Drenolja napravi strašno resen obraz. Počasi izreče: Optična prevara.

Naenkrat zaplamtí ognjena debata. Drenolja je mnenja, da je sneg rdeč; krive so naše oči, ki niso točne in zanesljive, da vidimo belega. Jamar se izpočetka smeje in tolče po debelih kolenih, na posled se ne more zdržati, in reče Drenolji ravno tako, kakor misli:

— Ti si osel!

Drenolja raztegne obraz in pravi.

— Čudim se. Tega nisem pričakoval od tebe. Čudim se.

— Taka neumnost! Človek zadržuje besedo, dokler jo more, a naenkrat počí obroč in dno! Tu imaš osla za oslarijo. Človek sem. Zdaj je za oba konec in ožreta se v Škorca.

Tiho je. Nihče ne ve, kdaj je utihnila pesem brez besed. Gospa sedi za mizo. Zornik potegne slastno vase dim, puhne ga

pod strop in nese cigareto na pepelnik. Postaja nekoliko nervozen in jeca.

— Dovolite, do-dovolite, tista pesem je taka:

Gospa mu položi svarilno roko na rame, a Zornik že sloni vznak na stolu, nagiblje glavo po strani, miži in poje svoj napev:

— Lu-u-nu-na si-je . . .

Glas se mu jako trese in napev spominja na operne melodije.

Drenolja in Jamar sta jako vznemirjena zavoljo tega in sekata z dlanmi proti njemu. Ko je konec, reče Drenolja:

— To je strah. Ti ne pustiš človeku do besede.

— Sa-saj sem molčal eno u-uro, prosim! se sklicuje Zornik zelo nervozno in drži uro v roki. Pazil sem: ravno eno u-uro!

Jamar šušlja vanj sitno in kratko:

— Čakaj, za pet ran Kristusovih. Saj ne gori voda!

In gleda v Škorca, ki sklené.

— Vidva sta ptiča. Takih ni blizu.

Pijejo črno kavo in Drenolja in Jamar se šegavo spogledujeta. Jamar privzdigne tudi mimogrede prst in pogleda skrivoma pod mizo. Drenolja govori nekaj, a on se smehlja, ker ga ne posluša. Šteje prazne steklenice, ki gledajo vanj iz temine.

— Ena, dve, tri . . . deset.

Ozira se nato po steni, preklada se po stolu, pomane roke in reče:

— Gospoda, treba bo.

Počasi vstajajo. Jamar se proti vratom grede zaguga in pošali:

— Pa ne, da bi bilo tvoje vino tako hudo, Zornik?!

Zornik hoče odgovoriti, ali Drenolja že meri s kazalcem na Jamarja:

— Ti si pa, kakor bi bil doma iz Novega mesta!

— Zakaj?

— Zato, ker nimaš ravnotežja. Novomeščani namreč nimajo ravnotežja. To je stara reč. Pelji se tja in poglej!

— Beži, haha! Ne govori tega!

Oba sta pogledala Škorca, ali Zornik ga je tiščal v kot za vrati in ga izpraševal.

— Ali bi jaz, se je čulo nalahko, ta svoj napev, ki sem ga vam zapel, lahko poskusil tudi pred našim skladateljem Gajovcem? Kaj mislite?

— O, gotovo, prav gotovo, kima Škorec.

— He, Zornik, kliče Drenolja, že spet govoriš! Pusti vendar, da zinem tudi jaz besedico. Ali ste slišali kaj sva govorila z Jamarjem?

In Škorec reče:

— Vidva sta ptiča. Kar je res, je res!

Gostje odidejo, Gospod in gospa se vrnete v sobo in sedeta. Zornik prižge cigareto. Kadi do konca, zaduši tleči ostanek na pepelniku in vzdahne.

— Zakaj molčiš? vpraša gospa.

— Usoda, meni on, sklne roke in gleda z bridko ironijo v strop.

Anton Gaspari:

Da čujem zvonove . . .

Da čujem zvonove,
ki kličejo dan . . .

Zastore pri oknih
odgrinjajo rdeče,
pozdravljajo nagelje
iz lončkov viseče,
hitijo v domove,
tja v kamrice tesne
in božajo rahlo
obrazke preresne,
pa kličejo deklicam:
„Čujte, čujte, hitro vstanite,
sreče junaške fantom prosite —
v tujini boji, divjajo čez plan
že vso noč . . .
To je ran, težkih ran,
smrtnih ran — —“

Književna poročila

Carniola. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko. Uredniki: dr. Jos. Gruden, dr. Jos. Mantuani, dr. Gv. Sajovic. Nova vrsta. Letnik VI., zvezek 1. in 2. V Ljubljani 1915.

Zadnji dvojnati zvezek prinaša na prvem mestu dr. Jos. Grudna kulturno zgodovinsko študijo o „Šoli pri sv. Nikolaju in ljubljanskem nižjem šolstvu po reformacijski dobi“, napisano na podlagi deloma novih arhivskih virov. Prva sled šenklaške šole sega nazaj do l. 1418, ko je bila po dolgih letih zopet obnovljena. Staro šenklaško šolo moramo šteti med „latinske šole“ (3), kjer so se dijaki učili trivija in kvadrivija, se usposobili za prestop na vseučilišče, duhovski kandidati pa dobili pod vodstvom duhovnikov potrebni strokovni pouk. V tej obliki se je ohranila šola do 16. stoletja. Ko so zagospodovali tudi v Ljubljani moderne protestantske šole, se je učilnica pri sv. Nikolaju vzdržala menda vsaj kot pevska šola. Nova doba se pričinja za njo, ko se je združila z jezuitsko začetno šolo (1621); postala je s tem pripravnica za latinsko gimnazijo in hkrati izobraževališče za domači pevski naraščaj. Proti koncu 17. veka je vsled nezmožnosti učiteljev precej propadala. Iz l. 1679 se nam je ohranila najstarejša recenzija učnega reda šenklaške šole, ki nam razkriva velik del tedanjega učnega načina in učnih ciljev, kakor je pač veljal do velike terežijanske reforme, „ki je staro šenklaško šolo in z njo vred tudi njen poslovnik pomedla s pozorišča“ (17). To važno listino podaje pisatelj dobesedno v prilogi. Grudnova študija pojasnjuje v marsičem dobo, ki nam je zlasti glede na šolstvo malo znana — K. k Bergdirektion Idria, nadalje „Die dritte Okkupation idrias durch die Franzosen im Jahre 1809“. Med priobčenim gradivom zasluži tokrat posebno pozornost odstavek o novi organizaciji idrijskega šolstva za časa francoske vlade. — Dr. Janko Ponebšek je začel priobčevati obširno zasnovano monografijo „Naše ujede“. Obsežnemu pregledu oolopičnega in ornitologičnega slovstva (večinoma nemškega) sledi splošni prirodoepis ptic. O tem delu strokovnjaka bo mogoče pisati oceno, ko bo končano. — „Slovstvo“ prinaša referate zgodovinskih, zemljepisnih in prirodoslovnih spisov, ki se tičejo naše ožje domovine; med njimi čitamo strokovnjaško poročilo F. Seidla o Fr. Kossmatovi študiji „Die adriatische Umrandung in der alpinen Faltenregion“ (str. 58—64). — „Bibliografija“, ki jo je sestavil dr. Janko Šlebinger, obsega v petih skupinah naslove onih najnovejših knjig in člankov, ki spadajo po svoji vsebini v okvir „Carniole“. Poročilo o Božični razstavi v Jakopičevem paviljonu (str. 68, oddelek „Umetnost“) je za „Slov. narod“ napisal seveda C. Golar in ne C. Glonar, kakor vpije tam po nepotrebnem tiskarski škrat. — V „Zapiskih“ je priobčil Fr. Kotnik nekaj zgodovinskih drobtin in rokopisov koroškega Slovence Jak. Rohrmeistra (1631—1716). Janko Barlè je izpisal iz matične knjige župnijskega arhiva v Brdovcu onkraj Sotle imena onih Slovencev iz Kranjskega in Štajerskega, ki so bili člani bratovščine sv. Barbare v Brdovcu med leti 1676—1745. Ivan Tušar jo objavil oklic majorja du Monteta iz l. 1809, s katerim je vabil slovenske fante-prostovoljce v svoj četrti bataljon proti Francozom. — Običajni „Društveni vestnik“ zaključuje številko, katera kljub

težkim razmeram ne zaostaja za svojimi prednicami. — Glede tiska bi bilo iskreno želeli, da gospodje uredniki odslovijo tiste mikroskopične nonpareille-črke (posebno v bibliografskem pregledu), ki so tudi zdravemu očesu prava muka

Kapistran.

R. F. Magjer, Crveni križ i drugi zapisci sa sela uoči rata. Osijek, 1915. M. 80. 8 str. 1 K 50 v.

„Klub hrvatskih književnikov“ v Osijeku, osnovan l. 1909, dosle na literarnem polju ni imel sreče; to pa zato ne, ker se ni držal naravnih svojih nalog in ni prav cenil svojih sil. Vse njegovo delovanje je malone istovetno s pisanjem njegovega tajnika R. F. Magjera, ki bi bil dober izvršilni organ, a hoče biti plodovit samotvorec. Kakor zagrebška vseučiliška knjižnica zbira tudi osiješki Klub letos vojne pesmi in opise; to je prav, nevarno pa je z Muzami iti med orožje. A g. Magjer je storil tudi ta korak:

Vnanjost knjige se ujema s podobo, ki nam jo je o sebi ustvaril g. avtor: fina oprema, rdeče barve na sliki ovojnega lista, poseben ad hoc obrazovan „Magjer ex libris“ in pa seznam številnih njegovih publikacij, ki so večinoma izhajale s potnim listom, to je — s predgovori drugih avtorjev. Potni list seveda vselej človeka ne očuva potnih nevarnosti; to je okusil g. Magjer često že sam, zlasti če je hodil v verzih; zakaj kritika mu kljub uvodom ni prizanašala. Pričujoča knjižica ni potrebovala uvoda, naslov in vsebina ji dajata sigurno pot. To so sličice iz mobilizacije, vseskozi z motivom: „sve za svetlo našeg cara i domovinu hrvatsku“.

Dr. F. I.

Pero Dupor, Sa južnog i sjevernog ratišta. Bilješke, bojne i druge pjesme. Tisak in naklada „Malog lista“. Zagreb, 1915. M. 80. 76 str.

Dupor je vojak-prostak, rojen l. 1896. V Brodu ob Savi se je izučil slikarske obrti ter delal nekaj časa v Opatiji in Zagrebu, a se je vrnil k plugu. Kot vojak je bil ranjen v Srbiji, zdravil se je v Osijeku v bolnici, a nato odšel na gališko-bukovinsko bojišče. Fant je brezdvomno spreten v zlaganju narodnih desetercev; za vse ostalo odgovarja njegov „milijč“, ki ga bo sodila zgodovina. Dupor „opeva“ Slavonijo in Osijek in osiješki „Klub hrvat književnika“, bitko pri Stanislawu in Kolomeji, v prozi pa piše (prav neokusno) o komitadžiji na bukvu itd. — Nikjer sicer ni povedano, da je knjižica izšla pod okriljem osiješkega kluba, oziroma njegovega tajnika, a ni dvomiti, da ji je Magjer kumoval: v knjižici je ta zveza preočita. V predgovoru, ki ga je podpisalo uredništvo „Malega lista“, čitamo, da je Dupor v Osijeku posestil hrvatskega pesnika R. F. Magjera, ki ga je nekega popoldne uvedel v temeljna pravila metrike in v dveh dneh evo ti Dupora z rokopisom poezije! Spričo tega ni čudo, če Dupor v eni pesmi pravi, da Klub hrvat književnikov „vsi narodi v zvezde kujejo“, da to društvo „skozi svojega tajnika dobročinstva čini povsod velika“. Za končno karakteristiko vsega tega služi še to, da se pod predgovorom agitira za politični časopis „Hrvatska“, češ, to so največje in najboljše hrvatske novine. — Mnogo navedenega vzbuja odpor; g. Magjer, žal, tega ne čuti. Ne poročamo o čudni knjižici morda z namenom, da bi jo priporočali v čitanje, temveč zato, ker spada z Magjerovim „Crvenim križem“ v sodobno vojno literaturo. V slovenščini slična knjižica k sreči še ni zagledala belega dne. Po vojni bo mogoče pisati razpravo o tem, kako življenje so živel literati za časa vojne, kako so dogodki vplivali na njih delo, kako so se delili po strankah ...

Dr. Fr. Ilešič.

Alfred Jensen, Kotljarevskij's Travestierte Aeneide. Separatni odtisk iz „Literaturno-naukovega Zbornika v čast Ivana Franka“. Levov, 1914, v. 80, str. 1—11.

Novo rusinsko literaturo je začel Ivan Kotljarevskij (1769—1838) s travestijo Vergilijeve Eneide. L. 1798 je objavil prve tri speve „Virgilijeve Eneide na ukrajsku movu perelyčovane“; l. 1809 je izšel IV. spev, l. 1820 pa je bilo delo končano (6 spevov, 730 kitic s 7300 verzi). Vergil je v klasicistični dobi preporoda slovanskih literatur igral znatno vlogo. Pohlin je v metrične svrhe prevajal verze iz Vergila; Vrazova družba v Gradcu se je pod vplivom „Letopisa Matice Srbske“ vežbala v prevajanju iz tega pesnika, Čech Vinařický in Slovak Holy sta ga prevajala. Travestijo Eneide pa je dobila pred 100 leti ruska literatura in nje veja, maloruska književnost. V letih 1791—1793 je zložil komično Enejido Rus N. P. Osipov. In ta, sicer neuspela travestija je dala Kotljarevskemu povod, travestirati latinsko pesnitev tudi v maloruščini. Seveda je oba pojava nadalje v zvezo spravljati z nagnjenji k travestiji v ostali Evropi. Že pred Blumauerjem sta se dva Nemca poskusila v travestiranju Eneide in za njima jih je prišlo še par. V primeri z vsemi temi travestijami pa se o delu Kotljarevskega sme reči, da mu gre večja važnost ne le relativno — ker stoji na čelu maloruskega literarnega pokreta in je postalo prav narodni epos — ampak tudi absolutno po njega notranji vrednosti. Jensen trdi, da Kotljarevskega travestija prekaša vse ostale travestije Eneide v umetniškem, kulturnozgodovinskem in jezikovnem oziru. Njegova pesnitev je vsestranska slika Ukrajine, njenih običajev in socialnih razmer. Pozorišče dejanja je seveda Ukrajina; Trojanci in Latinci so kozaki, tudi olimpijski bogovi so rojaki Kotljarevskega. Enejevi tovariši jadrajo kakor po Dnjepru in pušijo. Da bi se naučil latinščine, si Enej kupi „Piarskuju hramatiku“ (gramatiko, sestavljeno v piaristovskih samostanih) in staroslovanske molitvenike. Enej tudi poučuje svoje drugove v latinskem jeziku s trodelnim bičem; med njimi se nahaja Ilija Muromec. Silen je opis podzemlja, kjer išče Enej svojega „dida“; vidi tu proklete pravnike in pisarje, ki papir žvečejo in drže tintnike v rokah, vidi hinavce, ki so se na teden trikrat postili, nikoli niso na glas obrekovali in nikoli po dne pijančevali, zato pa po noči nikoli niso bili brez gostij. Posebno močan je Kotljarevskij v psolvkah; njegovi bogovi kar tekmujejo s kmeti v psovanju. Jupiter Saturnovič in Enej sta v tem oziru važna za slovar. Komoden je Charon, ki vozi duše na oni svet: v svoji usnjati torbi ima tobak in kresilo. Dido da Eneju svilnat žepni robec. — Jensen se nadeja, da bo ta njegova razprava dala vsaj pobudo za obsežnejše in strokovnejše študije o vsekakor „klasični“ pesnitvi Kotljarevskega.

L. 1914 je obhajal eden izmed najuglednejših gališko-ukrajinskih pisateljev, Ivan Franko, širidesetletnico svojega pisateljevanja (* 1856). Ševčenkovo društvo za znanost in umetnost v Levovu mu je ob tej priliki poklonilo poseben zvezek „Zbirnika“, kjer nahajamo poleg pesnika Jana Rokite (Ad. Černega v Pragi) tudi Vatroslava Jagića („Dvë-tri zamětki iz oblasti drevnějšago cerkovno-slavjanskogo perevoda“), Baudouina de Courtenay, Jurija Polivko itd. Njim se je pridružil Alfred Jensen z imenovano študijo.

Niko Voznik.

Nekrologa

† **Prof. dr. Ivan Merhar.** „Zvon“ žaluje za svojim dolgoletnim sodelavcem, ki je vestno opravljal neprijeten posel slovenskega kritika. Dne 4. julija, med 7. in 9. uro zvečer, je blizu Sv. Martina, zadet od sovražne krogelje v srce, umrl junaške smrti c. kr. nadporočnik in c. kr. profesor v Trstu, dr. Ivan Merhar. Njegovo požrtvovalno narodno delo nam slika g. V. Engelman v „Edinosti“ (št. 197, 18. julija) tako-le: „Političnega boja se pokojnik v javnosti ni udeleževal, zato je pa tem vztrajnejše posvečal vse svoje sile narodno-socijalnemu, društvenemu, izobraževalnemu in literarnemu delovanju. Za o se je drage volje posvečal vsakemu novemu gibanju takih društev. Omeniti hočemo tu le nekaj najvažnejših. L. 1905 je bil izvoljen na Ciril-Metodovi skupščini v Logatcu v glavni odbor C. M. družbe kot zastopnik tržaških podružnic. To častno mesto je opravljal do l. 1913... V odboru je bil spreten zagovornik želja in nasvetov tržaških podružnic, ki so v tej dobi narastle od 4 na 18. Pri mnogih teh je sodeloval ob ustanovitvi. V trgovskem izobraževalnem društvu je mnogo vplival, da so se v zimskih večerih vršila redna predavanja, in je tudi sam često predal. Bil je nekaj časa odbornik tega društva, ki je po njegovi inicijativi razširilo svoj delokrog. Kot član društva je sodeloval pri ustanovitvi „Trgovsko-obrtne zadruge“, kjer je ostal prvi podpredsednik do svoje prerane smrti. — Dramatično društvo je izgubilo v njem reorganizatorja, ki je na občnem zboru l. 1907 predlagal ustanovitev stalnega gledališča, kar se je tudi odobrilo. Bil je v prvem letu tega društvenega preporoda predsednik, v drugem letu pa predsednik in intendant. Kot podpredsednik Učiteljskega društva je posvečal veliko pozornost razvoju slovenskega tržaškega šolstva. Vodil je tečaj za meščanske šole, bil član kuratorija Slovenske trgovske šole in krajni šolski nadzornik Ciril-Metodovih šol v Trstu. Tržaško slovensko učiteljstvo bo težko pogrešalo izgubo vrlega tovariša in prijatelja.“

Rajni Merhar se je rodil l. 1875 v Dolenji vasi pri Ribnici, gimnazijo je dovršil 1896 v Ljubljani; po maturi je bil enoletni prostovoljec na Češkem in je 1897 prišel na dunajsko vseučilišče, kjer je slušal v prvi vrsti slavistična predavanja pri dvor. svet. Jagiću in prof. Jirečku. Predmet obširni njegovi doktorski disertaciji je bila študija o Valvasorju kot etnografu. Žal, da delo večletnega truda ni zagledalo belega dne. Le odlomek iz njega je priobčil l. 1910 v izvestju tržaške državne gimnazije, na katerem zavodu je deloval kot profesor slovenščine po odhodu dr. K. Glaserja od l. 1901. — Za „Dom in svet“ je napisal (XII. let., 1899) članek o J. J. Sreznjevskem na Slovenskem, bil je tudi sodelavnik celjskega Ilustr. narodnega koledarja; največji del svojega literarnega dela pa je posvetil „Lj. zvonu“, dokler mu je dovoli pičlo odmerjeni čas. Časten spomin vrlemu narodnemu delavcu!

† **Dragotin Marčinko.** — Nikdo ni čutil, da je utihnilo njegovo srce in vendar je bilo za milijon. —

Porodil se je 27. oktobra 1893 v št. Petru pri Radgoni. Ne z ljubeznijo sprejet, ampak s tistim trpkim Prešernovim stavkom: „Kaj pa je tebe treba bilo?“ Tako je bilo njegovo detinstvo mračno in žalostno — in to se mu je poznalo vse življenje. Bil je zaprt v sebe, sam s seboj, molčeč. — Z 11. leti je prišel v Maribor

v gimnazijo in tu je l. 1913 maturiral. Potem se je posvetil medicini in z odličnim uspehom dovršil prva dva semestra. Od 1. jul. 1914 pa je služil pri vojakihi. Bil je med prvimi, ki so šli na bojišče. Tu je bil sredi oktobra ranjen in prepeljali so ga v Debrecin v bolnico. Rani se je pridružila še kolera in 1. novembra je umrl. Sam med tujimi ljudmi, daleč proč od vseh, ki ga ljubijo in ki jih je ljubil on. In v tuji zemlji leži pokopan. —

Bil je najboljši mladenič, kar sem jih poznal. Lep in močan in dobrega srca kakor otrok. A skrival je svojo dobroto, kakor da ga je sram pred ljudmi, ali kakor da se jih boji. Zato so ga skoraj vsi sodili napačno. Bil jim je tuj — in sam je hodil med njimi: „Kadar je človek sam, roma po svetu okrog. Nič ga ne gledajo oči, nič srca, nič prokletstva polni ljudje — smreke in hojke in bori ga gledajo in se ga dotikajo, kakor, v poljub. Sam hodi človek takrat, tuj vsem znancem iz davnih dni, zato ker so ga pozabili že davno. Tuj jim je vsem, ki so ga ljubili nekoč, zakaj od prvih let je minilo že mnogo dni. Tuj jim je vsem, ki so mu pravili prijatelj nekoč, zakaj prijateljstvo velja samo pri pogrnjeni mizi. Zato romaj po svetu! Zato romaj, da si sam in da ne poznaš nikogar!“ —

In kakor ga niso poznali kot človeka, tako tudi nikdo ni vedel o njem, da je pesnik.¹⁾ Napisal je mnogo, mnogo tudi sežgal. Pesmi, povesti, dramatične prizore — povsod je iskal in se trudil. Pisal je v preprostem, prikupnem slogu, svež, pristen jezik — popolnoma kakor je govoril. Značilen zanj kot človeka in umetnika je stavek, ki mi ga je poslal nekoč v pismu: „Ko sem bil star osem let, sem bil največji umetnik; napravil sem iz zemlje kip: angel poljubi hudiča.“ Še lepše osvetljuje njegov zdravi, v realnosti temelječi idealizem ideja njegove drame „Mlaka“: „In če stoji v mlaki mož do pasu, in če stoji ženska v mlaki tja do bokov, mož in ženska še imata v solncu najlepši del telesa: srce.“

Da, tak je bil: zdrav, močan, hrepeneč po solncu, poln vere v lepoto.

Tako te vidim, Dragotin, prijatelj, tovariš in tako te bom videl vedno. —

J. R. Glaser.

¹⁾ Prim. 7. šte. let. „Ljubljanskega zvona“ str. 325.

Mestna hranilnica ljubljanska

:: Ljubljana, Prešernova ulica št. 3. ::

Največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa koncem leta 1914	K 740,000.000.—
Vlog koncem junija 1914 nad	„ 44,500.000.—
Rezervnega zaklada	„ 1,330.000.—

:: Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po ::

4 1/2 %

brez odbitka. Hranilnica je **puplarno varna** in stoji pod kontrolo **c. kr. deželne vlade**. Za varčevanje ima vpeljane lične

domače hranilnike.

Narodna knjigarna v Ljubljani

priporoča sledeče knjige:

Atila v Emoni. Romanca. Napisal Ant. Aškerc. Cena broš. 1 K 40 v, vez. 2 K 40 v, s pošto 10 v več.

Brodkovski odvetnik. Roman. Češki spisal V. Beneš-Šumavský. Cena broš. 1 K 50 vn., vez. 2 K. 50 vin., s pošto 20 vin. več.

Čez trnje do sreče. Roman. Spisal F. Senčar. Cena broš. 1 K 20 vin., vez. 2 K 20 vin., s pošto 20 vin. več.

Greh in smeh. Zabeljene in osoljene kratkočasnice. Zbral Tinček Hudaklin. Cena 1 K, s pošto 10 v več.

Gospod Žabar. Humoristično-satirične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 80 v, s pošto 10 v več.

Narodni kataster Koroške. Spisal Ante Beg. Cena 60 v, s pošto 70 v.

Gospod Bucek. Humoristično-satirične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 70 v, s pošto 10 v več.

Kralj Matjaž. Zgodovinski roman. Spisal Fran Remec. Cena broš. 2 K, vez. 3 K, s pošto 20 v več.

Lepi striček. (Bel-ami.) Roman. Francoski spisal Guy de Maupassant, prevlel Oton Župančič. Cena broš. 3 K 50 v, vez. 4 K 70 v, s pošto 20 v več.

Ljubezen in junaštva strahopetnega praporščaka. Zgodovinska povest. Cena broš. 80 v, vez. 1 K 60 v, s pošto 10 v več.

Rienzi zadnji tribunov. Zgodovinski roman v dveh delih. Spisal Edward Lytton-Bulwer. Cena 4 K, vez. 5 K 20, s pošto 20 v več.

Kmetska posojilnica ljubljanske okolice

registrovana zadruga z neomejeno zavezo v Ljubljani

:: obrestuje hranilne vloge po čistih ::

4³/₄ %

brez odbitka rentnega davka, katerega
plačuje posojilnica sama za svoje vložnike.

Posojilnica posojuje svoj denar na varna
kmečka posestva, radi tega je tudi ves
denar pri njej popolnoma varno naložen.

Gospodarstvo posojilnice vodijo gg.:

Ivan Knez, veletržec in velepos. v Ljubljani.
Andrej Šarabon, veletržec in pos. v Ljubljani.
Josip Lenče, veletržec in posestnik v Ljubljani,
Ivan Mejač, veletržec v Ljubljani,
Anton Pogačnik, posestnik v Spodnji Šiški,
Franc Jarc, posestnik v Medvodah,
Avgust Jenko, posestnik v Ljubljani,
Alojzij Vodnik, kamnosek in pos. v Ljubljani.

Rezervni zaklad K 800.000.—.

Upravno premoženje koncem leta 1912 K 19.000.000.

:::: Ustanovljeno leta 1881. ::::